Teismo praktikos rinkinys

GENERALINĖS ADVOKATĖS
VERICA TRSTENJAK IŠVADA,
pateikta 2012 m. rugsėjo 13 d.[1]

Byla C-92/11

RWE Vertrieb AG
prieš
Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen eV

(Bundesgerichtshof (Vokietija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Gamtinių dujų tiekimo sutarčių sąlygos dėl kainų didinimo — Direktyvos 93/13/EEB 1 straipsnio 2 dalies sąvoka „įstatymų ar kitų teisės aktų privalomosios nuostatos“ — Bendrųjų tiekimo sąlygų nuostatos, nukreipiančios į privalomas teisės normas — Skaidrumo reikalavimas pagal Direktyvos 93/13 5 straipsnį ir Direktyvos 2003/55/EB 3 straipsnio 3 dalį, siejamą su A priedo b ir c punktais — Nesąžininga sąlyga dėl sutarties keitimo, kaip numatyta Direktyvos 93/13 3 straipsnyje, atsižvelgiant į priedo, susijusio su 3 straipsniu, 1 dalies j punktą ir 2 dalies b punktą“

Turinys

I – Įžanga 3

II – Teisinis pagrindas 4

A – Sąjungos teisės aktai 4

1. Direktyva 93/13 4

2. Direktyva 2003/55 5

B – Nacionalinės teisės aktai 6

1. 1979 m. birželio 21 d. AVBGasV 6

2. Civilinis kodeksas (Bürgerliches Gesetzbuch) 6

III – Faktinės aplinkybės, pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai 7

IV – Procesas Teisingumo Teisme 8

1 — Originalo kalba: vokiečių
Proceso kalba: vokiečių.

V – Pagrindiniai proceso šalių argumentai 9

A – Pirmasis prejudicinis klausimas 9

B – Antrasis prejudicinis klausimas 9

VI – Teisinis vertinimas 10

A – Dėl pirmojo prejudicinio klausimo 10

1. Sąvokos „įstatymų ar kitų teisės aktų privalomosios nuostatos“ teisinės apibrėžties nebuvimas ir teksto versijų įvairiomis kalbomis skirtumai 10

2. Teisės normos priėmimo istorija, jos prasmė ir tikslas 11

a) Priėmimo istorija 12

b) Teleologiniai samprotavimai 12

i) Bendro pobūdžio pastabos dėl Direktyvos 93/13 13

ii) Konkretūs samprotavimai dėl Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalies 13

B – Dėl antrojo prejudicinio klausimo 15

1. Direktyvos 93/13 5 straipsnyje nustatytos skaidrumo sąlygos ir Direktyvos 93/13 3 straipsnyje esančios nesąžiningumo sąlygos santykis 16

2. Skaidrumo sąlygos, esančios Direktyvos 93/13 5 ir 3 straipsniuose, ir Direktyvos 2003/55 3 straipsnio 3 dalyje nustatyto skaidrumo reikalavimo santykis 17

3. Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų vykdomos kontrolės apimtis 18

4. Ginčijamos sutarties sąlygos dėl kainų keitimo peržiūra, atsižvelgiant į Direktyvos 93/13 5 straipsnyje esantį skaidrumo reikalavimą ir ypač atsižvelgiant į su Direktyvos 93/13 3 straipsniu susijusio priedo 1 dalies j punktą bei 2 dalies b punktą 20

a) Pagrindiniai reikalavimai, keliami veiksmingai sąlygai dėl kainų keitimo 20

b) Skaidrumo reikalavimo apribojimai taikant apsaugos mechanizmus vartotojo naudai .. 20

i) Sutarties nutraukimo galimybė 20

ii) Teisminės kontrolės galimybė 22

iii) Galutinis vertinimas 22

5. Ginčijamos sutarties sąlygos dėl kainų keitimo kontrolė, atsižvelgiant į Direktyvos 2003/55 3 straipsnio 3 dalyje numatytą skaidrumo sąlygą ir pirmiausia į A priedą 23

6. Apibendrinimas 23

C – Dėl galimybės apriboti teismo sprendimo veikimą laiko atžvilgiu 23

VII – Išvada 24

I – Įžanga

1. Šis Vokietijos *Bundesgerichtshof* (Aukščiausiasis federalinis teismas) prašymas priimti prejudicinį sprendimą susijęs su vartotojų apsaugos klausimais dujų tiekimo sutarčių srityje. Ieškovas pagrindinėje byloje (toliau – ieškovas) yra vartotojų teisių apsaugos susivienijimas, kuris, remdamasis vienos energijos tiekimo įmonės 25 klientų suteikta teise, šiai energijos tiekimo įmonei pareiškė ieškinį dėl kainų padidinimo 2003–2005 metais. Tuo laikotarpiu buitiniai vartotojai ir mažos įmonės buvo skirstomi į klientus, kuriems taikomas standartinis tarifas, arba klientus pagal specialias sutartis. Minėtu laikotarpiu nacionalinė tvarka – Nutarimas dėl bendrųjų dujų tiekimo sąlygų klientams, kuriems taikomi standartiniai tarifai (*Verordnung über Allgemeine Bedingungen für die Gasversorgung von Tarifkunden*, toliau – *AVBGasV*)[2], – buvo taikoma vien klientams, kuriems taikomi standartiniai tarifai. Klientais, kuriems taikomi standartiniai tarifai, pagal šį teisės aktą buvo laikomi tokie klientai, kurie patenka į bendrosios aprūpinimo pareigos taikymo sritį ir kuriems dujos tiekiamos pagal bendrai galiojančias kainas. Vis dėlto dujas perkantys vartotojai galėjo nukrypti nuo šių nacionalinės teisės akto nuostatų. Šia galimybe buvo dažnai naudojamasi, be kita ko, dėl to, kad klientai, kuriems negaliojo teisės aktų reikalavimai, galėjo pirkti už mažesnę kainą. Su tokiais klientais energijos tiekimo įmonės sudarydavo vadinamąsias specialias sutartis, kurioms nebuvo taikomas *AVBGasV*, ir su šiais klientais buvo susitariama dėl specialių sutarties sąlygų ir kainų. Dėl turinio šių sutarčių bendrose tiekimo sąlygose arba buvo pateikiamos nuorodos į *AVBGasV*, arba pažodžiui perkeliamos šio nutarimo nuostatos. Bet kuriuo atveju tam tikra dalis klientų, perleidusių savo teises ieškovui, buvo tokie klientai pagal specialias sutartis. Pagrindinės bylos šalys nesutaria dėl pagrindinio klausimo, ar energijos tiekimo įmonė, kuri yra atsakovė pagrindinėje byloje (toliau – atsakovė), gali remtis *AVBGasV* nuostata, kurioje įtvirtinta energijos tiekimo įmonės teisė didinti kainas.

2. Tokiomis aplinkybėmis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nori sužinoti, pirma, ar 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais[3], atsižvelgiant į jos 1 straipsnio 2 dalį, gali būti taikoma taip pat tada, kai pardavėjo ar tiekėjo sutarties su vartotoju sąlygoje, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, susitariama dėl teisės normos taikymo, kuri sutarties šalims ir jų sudarytai sutarčiai, nors ir nėra taikoma, vis dėlto kurią be pakeitimų perkėlė sutarties sąlygos autorius. Be to, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas klausia, ar neskaidri nuostata, atsižvelgiant į Direktyvos 93/13 3 ir 5 straipsnius, siejamus su šios direktyvos priedo, susijusio su 3 straipsniu, 1 dalies j punktu ir 2 dalies b punktu bei atsižvelgiant į 2003 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2003/55/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinančios Direktyvą 98/30/EB[4], 3 straipsnio 3 dalį, siejamą su A priedo b punktu ir (arba) c punktu, gali būti vertinama kaip pakankamai aiški ir suprantama, jei užtikrinama, kad tiekėjas, laikydamasis tinkamo termino, savo klientams iš anksto praneša apie bet kokį kainų padidinimą, o klientai turi ne tik teisę kreiptis į teismą dėl tokio kainos padidinimo kontrolės, bet ir teisę nutraukti sutartį.

2 — *BGBl.* I 1979, p. 676. *AVBGasV* galiojo iki 2006 m. lapkričio 7 d. Šis nutarimas buvo pakeistas 2006 m. spalio 26 d. Nutarimu dėl gyventojų pagrindinio ir pagalbinio aprūpinimo dujomis iš žemo slėgio sistemos bendrųjų sąlygų (*Verordnung über Allgemeine Bedingungen für die Grundversorgung von Haushaltskunden und die Ersatzversorgung mit Gas aus dem Niederdrucknetz* (*Gasgrundversorgungsverordnung*, toliau – *GasGVV*, *BGBl.* I, p. 2391, 2396).

3 — OL L 95, p. 29; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 2 t., p. 288.

4 — OL L 176, p. 57; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 12 sk., 2 t., p. 230.

II – Teisinis pagrindas

A – *Sąjungos teisės aktai*

1. Direktyva 93/13

3. Direktyvos 93/13 13, 14 ir 20 konstatuojamosios dalys suformuluotos taip:

„kadangi daroma prielaida, jog valstybių narių įstatymų ar kitų teisės aktų nuostatose, kurios tiesiogiai ar netiesiogiai nustato su vartotojais sudaromų sutarčių sąlygas, nėra nesąžiningų sąlygų; kadangi dėl to, atrodo, kad nėra būtina kontroliuoti kaip vykdomos tos sąlygos, kurios atspindi įstatymų ar kitų teisės aktų privalomąsias nuostatas ir tarptautinių konvencijų, prie kurių valstybės narės arba Bendrija yra prisijungusios, principus ar nuostatas; kadangi tuo požiūriu 1 straipsnio 2 dalyje pateikiama formuluotė „įstatymų ar kitų teisės aktų privalomosios nuostatos“ numato ir normas, kurios pagal įstatymą yra taikomos susitariančioms šalims, jei nebuvo susitarta kitaip;

kadangi valstybės narės visgi turi užtikrinti, kad nesąžiningos sąlygos nebūtų įtraukiamos <...>

<...>

kadangi sutartys turi būti rašomos aiškia, suprantama kalba, ir vartotojui faktiškai turi būti suteikiama galimybė išnagrinėti visas sąlygas, o kilus abejonėms, turi būti interpretuojama vartotojo naudai.“

4. Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalyje nustatyta:

„Sutarčių sąlygoms, atspindinčioms įstatymų ar kitų teisės aktų privalomąsias nuostatas ir tarptautinių konvencijų, prie kurių yra prisijungusios valstybės narės ar Bendrija, nuostatas ar principus, ypač transporto srityje, šios direktyvos nuostatos nėra taikomos.“

5. Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 ir 3 dalyse numatyta:

„1. Ta sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, yra laikoma nesąžininga, jeigu pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai.

<...>

3. Priede pateikiamas orientacinis ir neišsamus sąlygų, kurias galima laikyti nesąžiningomis, sąrašas.“

6. Direktyvos 93/13 4 straipsnyje nustatyta:

„1. Nepažeidžiant 7 straipsnio, sutarties sąlygos nesąžiningumas vertinamas, atsižvelgiant į prekių ar paslaugų, dėl kurių buvo sudaryta sutartis, pobūdį, ir sutarties sudarymo metu nurodant visas sutarties sudarymo aplinkybes [visas su sutarties sudarymu susijusias aplinkybes] ir visas kitas tos sutarties arba kitos sutarties, nuo kurios ji priklauso, sąlygas.

2. Sąlygų nesąžiningumo vertinimas nėra susijęs nei su pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimu, nei su kainos ir atlygio adekvatumu mainais suteiktoms paslaugoms ar prekėms, jei šios sąlygos pateikiamos aiškia, suprantama kalba.“

7. Direktyvos 93/13 5 straipsnyje nustatyta:

„Tose sutartyse, kur visos ar tam tikros vartotojui siūlomos sąlygos pateikiamos raštu, jos visada turi būti išdėstomos aiškia, suprantama kalba. Atsiradus abejonių dėl sąlygos reikšmės, interpretuojama vartotojo naudai. <...>“

8. Direktyvos 93/13 priedo („3 straipsnio 3 dalyje nurodytos sąlygos“) 1 dalies j punkte nurodytos „sąlygos, kurių tikslas arba rezultatas – įgalinti pardavėją ar tiekėją vienašališkai be pakankamos priežasties, kuri nurodoma sutartyje, pakeisti jos sąlygas.“

9. Direktyvos 93/13 priedo 2 dalies b punkto antroje pastraipoje j punkto taikymo sritis paaiškinama taip:

„j punktas taip pat nekliudo taikyti sąlygas, pagal kurias pardavėjas ar tiekėjas pasilieka sau teisę vienašališkai keisti neterminuotos sutarties sąlygas, su sąlyga, kad reikalaujama, jog jis protingai informuotų vartotoją, o vartotojas yra laisvas nutraukti sutartį.“

2. Direktyva 2003/55 [5]

10. Direktyvos 2003/55 3 straipsnio 3 dalyje nurodyta:

„Valstybės narės imasi reikiamų priemonių, siekdamos apsaugoti galutinius vartotojus bei užtikrinti aukštą vartotojų apsaugos laipsnį, ypač siekdamos, kad būtų taikomos adekvačios pažeidžiamų vartotojų apsaugos priemonės, įskaitant atitinkamas priemones, padedančias jiems apsisaugoti nuo atjungimo. Atsižvelgdamos į tai, jos gali imtis atitinkamų priemonių, gindamos atokiuose regionuose esančius vartotojus, prisijungusius prie dujų sistemos. Valstybės narės gali paskirti tiekėją, blogiausiu atveju aprūpinantį dujomis prie tinklo prisijungusius vartotojus. Jos užtikrina aukštą vartotojų apsaugos laipsnį, ypač atsižvelgiant į bendrųjų sutarties nuostatų ir sąlygų, bendros informacijos teikimo ir ginčų sprendimo mechanizmų skaidrumą. Valstybės narės užtikrina, kad laisvieji vartotojai galėtų veiksmingai pasirinkti kitą tiekėją. Tarp priemonių, taikomų bent buitiniams vartotojams, turi būti nustatytosios A priede.“

11. Direktyvos 2003/55 A priede („Vartotojų teisių apsaugos priemonės“) nustatyta:

„Nepažeidžiant Bendrijos vartotojų teisių apsaugos taisyklių, ypač Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 97/7/EB ir Tarybos direktyvos 93/13/EB, 3 straipsnyje nurodytomis taisyklėmis siekiama, kad vartotojai:

a) <...>

Sąlygos turi būti teisingos, jos turi būti žinomos iš anksto. Bet kuriuo atveju šią informaciją reikia pateikti prieš sudarant ar patvirtinant sutartį. Kai sutartys sudaromos per tarpininkus, pirmiau išvardytą informaciją taip pat reikia pateikti prieš sutarties sudarymą;

b) būtų tinkamai informuojami apie bet kuriuos ketinimus pakeisti sutarties sąlygas, o informuojant apie šiuos ketinimus, jiems būtų pranešama apie jų teisę nutraukti sutartį. Paslaugų tiekėjai tiesiogiai praneša savo vartotojams apie visus kainų padidėjimus; ši informacija pranešama

5 — Ginčijamo kainų padidinimo laikotarpiu nuo 2004 m. liepos 1 d. iki 2005 m. spalio 1 d. galiojusi Direktyva 2003/55 2011 m. kovo 3 d. buvo panaikinta 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/73/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinančia Direktyvą 2003/55/EB (OL L 211 p. 94), kurioje yra Direktyvos 2003/55 2 straipsnį, 3 straipsnio 3 dalį ir A priedą atitinkančios nuostatos. Tačiau ginčijamo kainų padidinimo laikotarpiu nuo 2003 m. sausio 1 d. iki 2003 m. birželio 30 d. dar galiojusioje 1998 m. birželio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 98/30/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrų taisyklių (OL L 204, p. 1) analogiškų nuostatų dar nėra.

pakankamai anksti, ne vėliau kaip prieš vieną įprastą sąskaitų pateikimo laikotarpį iki įsigaliojant kainų padidėjimui. Valstybės narės užtikrina, kad vartotojai galėtų laisvai nutraukti sutartis, jei naujosios sąlygos, apie kurias jiems pranešė dujų paslaugų tiekėjas, jiems nepriimtinos;

c) gautų skaidrią informaciją apie galiojančias kainas ir tarifus bei apie standartines sąlygas, kuriomis suteikiama teisė naudotis dujų paslaugomis ir pasinaudojimą šios paslaugos [susijusias su galimybe naudotis dujų tiekimo paslaugomis ir naudojimusi jomis];

d) <...> Bendrosios nuostatos ir sąlygos turi būti sąžiningos ir skaidrios. Sąlygos išdėstomos aiškia ir suprantama kalba. Vartotojai turi būti apsaugoti nuo nesąžiningų ar klaidinančių pardavimo metodų.“

12. Pagal Direktyvos 2003/55 33 straipsnio 1 dalį valstybės narės privalėjo šią direktyvą įgyvendinti iki 2004 m. liepos 1 d.

B – *Nacionalinės teisės aktai*

1. 1979 m. birželio 21 d. *AVBGasV* [6]

13. Nutarimo 1 straipsnio 2 dalyje pateikiama tokia apibrėžtis:

„Klientas pagal šį nutarimą yra klientas, kuriam taikomi standartiniai tarifai.“

14. Remiantis *Bundesgerichtshof* praktika, *AVBGasV* 4 straipsnio 1 ir 2 dalyse dujų tiekimo įmonėms nustatyta teisė *ex aequo et bono* keisti bendrus tarifus (Vokietijos civilinio kodekso 315 straipsnis)[7]. Šioje nuostatoje numatyta:

„4 straipsnis.

Aprūpinimo būdas

1. Dujomis aprūpinanti įmonė tiekia dujas taikydama atitinkamus bendruosius tarifus ir sąlygas. Dujų degimo šilumos vertė kartu su dėl įmonės gamybos ir naudojimo sąlygų atsirandančiais svyravimais bei klientų aprūpinimą užtikrinantis statinis dujų spaudimas nustatomi pagal bendruosius tarifus.

2. Bendrųjų tarifų ir sąlygų pakeitimai įsigalioja tik po viešo jų paskelbimo.“

2. Civilinis kodeksas (*Bürgerliches Gesetzbuch*)

15. Civilinio kodekso (toliau – BGB) 307 straipsnyje numatyta:

„1. Bendrųjų tiekimo sąlygų nuostatos negalioja, jeigu, pažeidžiant geros valios principą, dėl jų kontrahentas nepagrįstai atsiduria blogesnėje situacijoje. Situacija nepagrįstai gali būti pabloginta ir dėl to, kad nuostata yra neaiški ir nesuprantama.

2. Kilus abejonių, prielaida dėl nepagrįsto padėties pabloginimo darytina tada, kai tam tikra nuostata:

1) prieštarauja įstatymo normos, nuo kurios nukrypstama, pagrindinei ir svarbiausiai idėjai arba

6 — Žr. 2 išnašą.

7 — Žr. Nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą 14 punktą.

2) taip apriboja iš sutarties prigimties atsirandančias esmines teises arba pareigas, kad kyla pavojus, jog nepavyks įgyvendinti sutarties tikslo.

3. 1 ir 2 dalys bei 308 ir 309 straipsniai taikomi tik toms Bendrųjų tiekimo sąlygų nuostatoms, kuriomis susitariama dėl nuo teisės normų nukrypstančių arba jas papildančių nuostatų. Kitos nuostatos gali būti negaliojančios tik pagal 1 dalies antrą sakinį, siejamą su 1 dalies pirmu sakiniu.“

16. BGB 308 ir 309 straipsniuose nustatyti specialūs draudimai, kuriais sukonkretinama BGB 307 straipsnio 2 dalis.

17. Be to, BGB 310 straipsnio 2 dalyje nustatyta:

„308 ir 309 straipsniai netaikomi elektros energijos, dujų, šilumos ir vandens tiekimo įmonių sudarytoms sutartims dėl vartotojų pagal specialias sutartis aprūpinimo elektros energija, dujomis, šiluma ir vandeniu iš aprūpinimo sistemos, jei aprūpinimo sąlygos nenukrypsta nuo nutarimų dėl klientų, kuriems taikomi standartiniai tarifai, aprūpinimo elektros energija, dujomis, šiluma ir vandeniu bendrųjų sąlygų vartotojo nenaudai. Pirmas sakinys pagal analogiją taikomas sutartims dėl nuotekų šalinimo.“

III – Faktinės aplinkybės, pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai

18. Ieškovas, veiksnus vartotojų teisių apsaugos susivienijimas, remdamasis 25 dujų vartotojų suteikta teise, reikalauja iš atsakovės pagrindinėje byloje (toliau – atsakovė) dujų tiekimo įmonės grąžinti dėl kainų padidinimo 2003–2005 m. sumokėtą permoką. Atsakovė kainų padidinimą grindė sutarties sąlygomis, kuriose buvo nukreipiama į *AVBGasV* nuostatas arba kuriose numatytos identiškos nuostatos. Tačiau, remiantis aiškia *AVBGasV* 1 straipsnio nuostata, šis nutarimas galiojo tik klientams, kuriems taikomi standartiniai tarifai. Klientai, kuriems taikomi standartiniai tarifai, pagal 2005 m. Energetikos įstatymo (*Energiewirtschaftsgesetz*, toliau – *EnWG*) 36 straipsnio 1 dalį (anksčiau – 1998 m. *EnWG* 10 straipsnio 1 dalies pirmas sakinys) yra tokie klientai, kurie patenka į atitinkamo dujų tiekėjo būtiniausių paslaugų taikymo sritį ir kuriems dujos tiekiamos standartinėmis kainomis. Daugiausia tai yra vartotojai, kurių energijos poreikis yra gana nedidelis[8]. Tačiau tuo metu dujų vartotojai galėjo nukrypti nuo *AVBGasV* reikalavimų. Šia galimybe buvo dažnai naudojamasi, be kita ko, dėl to, kad klientai, kuriems nebuvo taikomi įstatyme nustatyti reikalavimai, mokėjo mažesnes kainas. Su tokiais klientais dujų tiekimo įmonės sudarydavo vadinamąsias specialias sutartis, kurios nepatekdavo į *AVBGasV* taikymo sritį, ir susitardavo dėl specialių sutarties sąlygų ir kainų. Dėl turinio šių sutarčių bendrosiose tiekimo sąlygose buvo arba nukreipiama į *AVBGasV*, arba pažodžiui perkeliamos šio nutarimo nuostatos. Bet kuriuo atveju tam tikra dalis klientų, perleidusių savo teises ieškovui, buvo tokie klientai pagal specialias sutartis.

19. Laikotarpiu nuo 2003 m. sausio 1 d. iki 2005 m. spalio 1 d. atsakovė dujų kainas padidino iš viso keturis kartus. Šiuo laikotarpiu tie 25 klientai faktiškai neturėjo galimybės pakeisti dujų tiekėjo, nes energetikos rinka dar nebuvo pakankamai liberalizuota, todėl nebuvo kito dujų tiekėjo, galinčio teisių perleidėjams tiekti dujas[9]. Todėl klientai už 2003–2005 m, patiektas dujas sumokėjo (iš dalies nurodydami grąžinimo išlygą) atsakovės jiems pateiktose sąskaitose nurodytą didesnę kainą.

20. Ieškovas mano, kad minėti dujų kainų padidinimai yra negaliojantys, ir reikalauja grąžinti permoką, atsiradusią dėl kainų padidinimo. Apygardos teismas patenkino ieškinį, o atsakovės apeliacinis skundas nebuvo patenkintas. Motyvuodamas savo sprendimą apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad atsakovė neturėjo teisės didinti kainų pagal *AVBGasV* 4 straipsnį, nes ši nuostata, remiantis *AVBGasV* 1 straipsnio 2 dalimi, taikoma tik sutartims su klientais, kuriems taikomi standartiniai

8 — Taip teigiama neginčytose bylos šalies pastabose; šiuo klausimu, be kita ko, žr. 2006 m. rugsėjo 7 d. ieškinio p. 61.

9 — Taip teigia pati atsakovė savo 2006 m. gruodžio 22 d. atsiliepime į ieškinį.

tarifai. Sutarties nuostatos dėl kainų keitimo prieštarauja BGB 307 straipsniui, nes jos nėra pakankamai aiškios ir suprantamos ir dėl jų klientas, kuris negali patikrinti kainų padidinimo teisėtumo, nepagrįstai atsiduria blogesnėje situacijoje. Tokios išvados nepakeičia ir tai, kad ilgalaikių sutartinių santykių atveju reikia atsižvelgti ir į atsakovės interesus, ir į tai, kad sutarties sąlyga dėl kainų keitimo atitinka *AVBGasV* 4 straipsnyje įtvirtintas teisines gaires. Kasaciniame skunde, kurį leido pateikti apeliacinės instancijos teismas, atsakovė toliau reikalauja atmesti minėtą ieškinį.

21. Nagrinėdamas kasacinį skundą *Bundesgerichtshof* klausia, pirma, ar gali būti taikoma Direktyva 93/13, atsižvelgiant į jos 1 straipsnio 2 dalį, ir prašo išaiškinti, ar galimybės peržiūrėti sutarties sąlygą pagal Direktyvą 93/13 nėra taip pat tada, kai dujų įmonės ir vartotojo sutartyje esančioje sąlygoje, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, susitariama dėl neriboto teisės akto taikymo, nors pagal įstatymus šis teisės aktas nėra taikomas sutarties šalims ir jų sudarytos sutarties rūšiai. Tokiomis aplinkybėmis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas teigia, kad nėra pagrindo klientus, su kuriais sudaromos vadinamosios specialios sutartys, vertinti palankiau už klientus, kuriems taikomi standartiniai tarifai. Tai atitinka ir Vokietijos BGB 310 straipsnio 2 dalį.

22. Be to, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia sužinoti, ar sutarties sąlygos dėl dujų tiekėjo teisės keisti kainas, kuriose nepateikiama jokios informacijos apie kainų keitimo priežastį, sąlygas ir apimtį, gali būti vertinamos kaip pakankamai aiškios ir suprantamos pagal Direktyvos 93/13 3 ir 5 straipsnius, siejamus su šios direktyvos priedo 1 dalies j punktu ir 2 dalies b punktu, bei pagal Direktyvos 2003/55 3 straipsnio 3 dalį, siejamą su A priedo b ir (arba) c punktais, jei užtikrinama, kad dujų tiekėjas, laikydamasis tinkamo termino, savo klientams iš anksto praneš apie bet kokį kainų padidinimą, o klientai turi ne tik teisę kreiptis į teismą dėl kainų padidinimo kontrolės, bet ir teisę nutraukti sutartį. Tokiomis aplinkybėmis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas abejoja dėl Direktyvos 2003/55 A priedo c punkto taikytinumo nagrinėjamu atveju ir nurodo, kad ši teisės norma taikoma tik „galiojančioms kainoms ir tarifams“, tačiau ne kainų padidinimui.

23. Tokiomis aplinkybėmis *Bundesgerichtshof* nutarė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui tokius prejudicinius klausimus:

„1. Ar Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalis turi būti aiškinama taip, kad direktyvos nuostatos netaikomos su kainos keitimu susijusioms sąlygoms sutartyse dėl dujų tiekimo su vartotojais, kuriems dujos tiekiamos remiantis ne bendrąja pareiga aprūpinti, o bendrąja sutarties sudarymo laisve (klientai pagal specialias sutartis), kai šiose sąlygose numatytos klientams, kuriems taikomi standartiniai tarifai pagal bendrąją pareigą prijungti ir aprūpinti, taikomos įstatymų nuostatos nepakeistos perkeliamos į sutartis su klientais, kuriems taikomi specialūs tarifai?

2. Ar, jei taikomi, Direktyvos 93/13 3 ir 5 straipsniai, siejami su šios direktyvos priedo, susijusio su 3 straipsnio 3 dalimi, 1 dalies j punktu ir 2 dalies b punkto antru sakiniu, bei Direktyvos 2003/55 3 straipsnio 3 dalis, siejama su A priedo b punktu ir (arba) c punktu, turi būti aiškinami taip, kad su kainų keitimu susijusios sutarties sąlygos gamtinių dujų tiekimo sutartyse su klientais pagal specialias sutartis tenkina aiškumo, suprantamumo ir (arba) reikalaujamo skaidrumo lygio reikalavimus, jeigu jose, nors ir nepateikiant kainų keitimo priežasties, sąlygų ir apimties, užtikrinama, kad dujų tiekimo įmonė, laikydamasi tinkamo termino, savo klientams iš anksto praneš apie bet kokį kainų padidinimą, o klientai turės teisę nutraukti sutartį, jei nesutiks su pakeistomis sąlygomis, apie kurias jiems pranešta?“

IV – Procesas Teisingumo Teisme

24. 2011 m. vasario 9 d. nutartį dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą Teisingumo Teismo kanceliarija gavo 2011 m. vasario 28 d.

25. Per Teisingumo Teismo statuto 23 straipsnyje nustatytą terminą rašytines pastabas pateikė pagrindinės bylos šalys, Belgijos Karalystės ir Vokietijos Federacinės Respublikos vyriausybės bei Europos Komisija.

26. 2012 m. birželio 28 d. teismo posėdyje dalyvavo ir žodines pastabas pateikė pagrindinės bylos šalių, Vokietijos Federacinės Respublikos vyriausybės bei Komisijos atstovai.

V – Pagrindiniai proceso šalių argumentai

A – *Pirmasis prejudicinis klausimas*

27. Dėl pirmojo prejudicinio klausimo *ieškovas* ir *Komisija* mano, kad Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalį reikia aiškinti taip, kad sutarties sąlygoms dėl kainų keitimo gamtinių dujų tiekimo sutartyse su vartotojais, kuriems dujos tiekiamos ne vykdant bendrąją pareigą aprūpinti, o vadovaujantis bendrąja sutarties sudarymo laisve, Direktyvos 93/13 nuostatos taikomos ir tada, kai tomis sąlygomis perkeliamos įstatymų nuostatos, kurios taikomos išimtinai kitiems klientams, bet ne šiems vartotojams. Motyvuojant daroma nuoroda į Direktyvos 93/13 tryliktą konstatuojamąją dalį. Jei pripažįstama, kad sutarties sąlyga taikoma kitai sutarties rūšiai nei ta, kuri numatyta pagal įstatymą, nėra reguliavimo tapatumo ir negalima daryti prielaidos, kad įstatymų leidėjas sąlygas, kurios nepatenka į teisės normos taikymo sritį, siekė automatiškai vertinti kaip tinkamas. Tokia nuoroda grindžiama savarankišku sutarties šalių sprendimu, o ne privaloma teisės norma. Kitaip sąlygos autorius, tiesiog nurodydamas į tam tikras taisykles, galėtų išvengti vertinimo iš esmės ir apeiti Direktyvos 93/13 reikalavimus. Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalis, kuri yra išimtį nustatanti nuostata, negali būti aiškinama plačiau, nei leidžia jos tekstas.

28. Šiai nuomonei iš principo pritaria ir *Belgijos vyriausybė*, tačiau nurodo, kad pagal Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalį ši direktyva bet kuriuo atveju gali būti netaikoma tik tokioms privalomosioms teisės normoms, kuriomis atsižvelgiama į privalomuosius bendrojo intereso reikalavimus. Tai matyti iš to, kad minėtos direktyvos 1 straipsnio 2 dalis turi būti vertinama atsižvelgiant į vidaus rinką, todėl teisės aktus galima priimti tik dėl tam tikrų privalomųjų bendrojo intereso reikalavimų.

29. *Atsakovė* ir *Vokietijos vyriausybė* mano priešingai, kad Direktyvos 93/12 1 straipsnio 2 dalis taikoma taip pat tada, kai dujų tiekimo sutarties šalys sutartyje dėl aprūpinimo daro nuorodą į privalomąsias teisės normas. Taigi Direktyva 93/13 nėra taikoma. Tokiomis aplinkybėmis Vokietijos vyriausybė teigia, kad direktyvos 1 straipsnio 2 dalyje nėra sąvokos „įstatymų ar kitų teisės aktų privalomosios nuostatos“ apibrėžties, o trylikta ir keturiolikta konstatuojamosios dalys taip pat yra susijusios vien su šios sąvokos apimtimi. Todėl ši sąvoka turi būti aiškinama pagal nacionalinę valstybių narių teisę ir, remiantis nacionalinės teisės aktais, reikia nustatyti, ar teisės norma yra privaloma. Tik toks aiškinimas atitinka 1 straipsnio 2 dalies, kuria siekiama neleisti tikrinti nesąžiningo privalomųjų teisės normų pobūdžio, prasmę ir tikslą.

B – *Antrasis prejudicinis klausimas*

30. Dėl antrojo prejudicinio klausimo *ieškovas* ir *Komisija* mano, kad sąlygos dėl kainų keitimo neskaidrumo negalima kompensuoti nei galimybe nutraukti sutartį arba pasinaudoti teismine kontrole, nei laiku pateikta informacija apie kainų padidinimą, juo labiau kad nagrinėjamu atveju negalima remtis nei tuo, kad informacija pateikta laiku, nei galimybe nutraukti sutartį. Šiuo klausimu Komisija papildomai nurodo, kad skaidrumo reikalavimu iš principo nereikalaujama nurodyti kainų didinimo

priežasties, apimties ir sąlygų, nes tokios sąlygos suprantamumą ir aiškumą turi įvertinti nacionaliniai teismai. Tačiau skaidrumo reikalavimo bet kuriuo atveju nesilaikoma tada, kai remiamasi teisės norma, kuri savo ruožtu yra neskaidri. Vis dėlto teisines neskaidraus reglamentavimo pasekmes turi nustatyti nacionaliniai teismai.

31. *Belgijos vyriausybė* mano priešingai, kad laiku pateikta informacija apie kainų padidinimą ir numatyta galimybė nutraukti sutartį atitinka skaidrumo reikalavimą. Vis dėlto sutarties sąlyga dėl kainos keitimo, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 93/13 priedo, susijusio su 3 straipsniu, 1 dalies j punktą, gali būti nesąžininga; tačiau tai įvertinti turi nacionaliniai teismai.

32. *Vokietijos vyriausybė* nurodo, kad nesąžiningumą ir skaidrumą pagal Direktyvą 93/13 turi vertinti tik nacionaliniai teismai, ir, be to, mano, kad Direktyva 2003/55 nėra taikoma, nes ja neįtvirtinama tiesioginė vartotojo teisė, o tik siekiama visiškai atverti vidaus energetikos rinką. *Atsakovė* šiuo klausimu papildomai nurodo, jog Direktyva 2003/55 netaikytina taip pat todėl, kad ginčijamos sutartys buvo sudarytos dar prieš ją priimant.

33. Tuo atveju, jei nebūtų atsižvelgta į jų nuomonę, tiek *atsakovė*, tiek *Vokietijos vyriausybė* papildomai prašo apriboti Teisingumo Teismo sprendimo veikimą: Vokietijos vyriausybė prašo taikyti jį tik sutartiniams santykiams, atsiradusiems po sprendimo priėmimo, o atsakovė – apriboti veikimą 20 mėnesių laikotarpiu po sprendimo priėmimo.

VI – Teisinis vertinimas

A – *Dėl pirmojo prejudicinio klausimo*

34. Pirmuoju prejudiciniu klausimu prašoma išaiškinti Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalį, pagal kurią sutarties sąlygoms, grindžiamoms įstatymų ar kitų teisės aktų privalomosiomis nuostatomis ir tarptautinių konvencijų, prie kurių yra prisijungusios valstybės narės ar Bendrija, nuostatomis ar principais, šios direktyvos nuostatos nėra taikomos. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia sužinoti, kaip turi būti aiškinama ten vartojama sąvoka „įstatymų ar kitų teisės aktų privalomosios nuostatos“. Konkrečiai klausiama, ar šią sąvoką reikia suprasti taip, kad ji reiškia tik teisės aktus, susijusius su įstatymais reglamentuojama sutarties rūšimi, kuriai reguliuoti valstybė narė priėmė teisės normas, ar pakanka, kad sutartyje, kuriai nacionalinės teisės norma iš tiesų privalomojo poveikio neturi, dėl konkrečių sąlygų turinio būtų daroma nuoroda į nacionalinės teisės aktų nuostatas. Taigi šis klausimas yra susijęs su materialine Direktyvos 93/13 taikymo sritimi.

1. Sąvokos „įstatymų ar kitų teisės aktų privalomosios nuostatos“ teisinės apibrėžties nebuvimas ir teksto versijų įvairiomis kalbomis skirtumai

35. Direktyvoje 93/13 nėra konkrečios 1 straipsnio 2 dalyje esančios sąvokos „įstatymų ar kitų teisės aktų privalomosios nuostatos“ apibrėžties, taigi nėra ir atsakymo į minėtą klausimą, kaip, beje, neatsakoma ir į klausimą, kurio bylos šalys nekelia, t. y. ar čia turima galvoje tik imperatyvios, ar ir dispozityvios teisės normos.

36. Tai, kad 1 straipsnio 2 dalyje nustatyta išimtis taikytina tik imperatyvioms teisės normoms, pirmiausia matyti iš gramatinio Direktyvos 93/13 aiškinimo. Vokiečių kalba privalomosios nuostatos reiškia tokias nuostatas, kurios yra privalomos šalims, taigi nuo jų šalių susitarimu nukrypti negalima. Tačiau toks aiškinimas nepanaikina abejonių, nes tikslus teisinės kalbos terminas būtų „imperatyvios“ teisės normos. Vis dėlto tai, kad išimtis taikoma tik imperatyvioms teisės normoms, matyti ir iš direktyvos teksto anglų, ispanų ir prancūzų kalbomis, nes ten atitinkamai vartojamos sąvokos „mandatory“, „imperativo“ ir „impératif“.

37. Tačiau tinkama aiškinimo pagalba yra direktyvos trylikta konstatuojamoji dalis. Ten nurodyta, kad daroma prielaida, jog teisės normose, kurios tiesiogiai ar netiesiogiai nustato su vartotojais sudaromų sutarčių sąlygas, nėra nesąžiningų sąlygų; pirmiausia antro sakinio antroje dalyje patikslinama, kad privalomosiomis nuostatomis laikytinos „taip pat“ teisės normos, kurios pagal įstatymą taikomos susitariančioms šalims, jei nebuvo susitarta kitaip. Pastarąjį patikslinimą, susijusį su privalomo reikalavimo sąvoka, galima suprasti tik taip, kad 1 straipsnio 2 dalyje nurodytos teisės normos gali būti ir tokios normos, kurios šalims yra dispozityvios. Nors šis paaiškinimas yra tik konstatuojamojoje dalyje, o ne pačiame direktyvos tekste, aiškinant direktyvą labai svarbu atsižvelgti į jos konstatuojamąsias dalis, nes būtent iš jų aiškėja teisės aktų leidėjo valia ir motyvai, todėl jos suteikia daug informacijos ne tik apie motyvus, kodėl buvo priimta direktyva, bet ir apie jos tikslus [10]. Pagal SESV 295 straipsnį ir (arba) EB 253 straipsnį jos yra sudedamoji teisėkūros dokumento dalis, todėl tinkamai aiškinant direktyvos tekstą būtina atsižvelgti į konstatuojamąsias dalis [11]. Taigi, jei konstatuojamojoje dalyje paaiškinama, kaip reikia aiškinti konkrečią direktyvoje vartojamą sąvoką, tai rodo, kad toks aiškinimas turėtų būti privalomas ir pačiam direktyvos tekstui.

38. Be to, tai, kad sąvoka „įstatymų ar kitų teisės aktų privalomosios nuostatos“ apima tiek imperatyvias, tiek dispozityvias teisės normas, taip pat matyti iš istorinio ir teleologinio aiškinimo, kaip parodysiu toliau.

39. Istorinį ir teleologinį aiškinimo metodą pirmiausia reikia taikyti ir todėl, kad skiriasi teksto versijose skirtingomis kalbomis vartojama sąvoka „atspindi“ (vokiečių k. „beruhen“). Tekste prancūzų kalba vartojama „clauses contractuelles qui reflètent des dispositions législatives ou réglementaires impératives“, anglų kalba – „contractual terms which reflect mandatory, statutory or regulatory provisions“. Remiantis sąvokomis „reflètent“ ir (arba) „reflect“, kurios yra platesnės už versijoje vokiečių kalba vartojamą sąvoką „beruhen“, būtų galima daryti išvadą, kad nuoroda į privalomąsias teisės nuostatas pašalina sutartį iš Direktyvos 93/13 taikymo srities taip pat tada, kai ši teisės nuostata susijusi su kita sutarties rūšimi ir (arba) kita asmenų grupe.

40. Vis dėlto pagal nusistovėjusią teismo praktiką dėl būtinybės vienodai taikyti Sąjungos teisės aktus draudžiama tam tikrą nuostatą vertinti izoliuotai, atsižvelgiant tik į vieną kalbinę versiją. Pirmiausia, kai Sąjungos teisės aktų versijos skirtingomis kalbomis skiriasi arba lieka abejonių, nagrinėjama teisės norma turi būti aiškinama pagal teisės akto, kuriame ji yra, struktūrą ir tikslą [12].

2. Teisės normos priėmimo istorija, jos prasmė ir tikslas

41. Tai, kad „įstatymų ar kitų teisės aktų privalomosios nuostatos“, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalį, gali būti ir dispozityvaus pobūdžio, tačiau direktyva netaikoma ir 1 straipsnio 2 dalis turi šalinamąjį poveikį tik tada, kai teisės aktų leidėjas tą teisės normą sukūrė pardavėjo ar tiekėjo su vartotoju sudarytoms sutartims, taip pat matyti iš istorinio aiškinimo bei aiškinimo atsižvelgiant į direktyvos prasmę ir tikslą.

10 — Europos Parlamento, Tarybos ir Komisijos bendro praktinio vadovo asmenims, dalyvaujantiems rengiant teisės aktus Bendrijos institucijose, 10 punktas.

11 — J. Köndgen, K. Riesenhuber (leid.), *Europäische Methodenlehre*, 2-asis leidimas, 7 straipsnis, 39 ir 42 punktai.

12 — Žr. mano 2012 m. sausio 17 d. išvadą, pateiktą byloje *DR ir TV2 Danmark* (C-510/10, 2012 m. liepos 5 d. sprendimas, 41 ir 49 punktai).

a) Priėmimo istorija

42. Pažvelgus į Direktyvos 93/13[13] priėmimo istoriją aiškėja, kad pradiniame 1990 m. rugsėjo 3 d.[14] Komisijos direktyvos pasiūlyme dar nebuvo nuostatos, turinio prasme atitinkančios direktyvos 1 straipsnio 2 dalies nuostatą. Atvirkščiai, pirmą kartą šis aspektas buvo svarstytas konsultuojantis su Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetu dėl Komisijos pasiūlymo, kai buvo pareikšta kritika, kad pasiūlyme nėra nuostatos, nustatančios santykį su esamais ar būsimais nacionalinės teisės aktais dėl nesąžiningų sutarties sąlygų. Tokiomis aplinkybėmis buvo pasiūlyta patikslinti, kad valstybės narės gali išlaikyti arba naujai priimti teisės normas, nustatančias didesnę apsaugą už tą, kuri numatyta direktyvos nuostatose. Be to, buvo kritikuojama, kad neapibrėžtas santykis su kitomis Bendrijos teisės nuostatomis ir tarptautinės teisės aktais[15]. Atsižvelgdamas į šias pastabas, Europos Parlamentas savo 1991 m. lapkričio 20 d. nuomonėje pasiūlė įtraukti nuostatą, pagal kurią direktyva turėtų būti taikoma tik tokioms bendrosioms tiekimo sąlygoms, kuriomis susitariama dėl nuo teisės aktų nukrypstančios arba ją papildančios tvarkos[16]. Remdamasi šiais pasiūlymais, 1992 m. kovo 5 d. Komisija pateikė iš dalies pakeistą pasiūlymą dėl Tarybos direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais, tačiau iš pradžių jame nebuvo reikalavimo dėl valstybių narių privalomųjų teisės nuostatų[17]. Atvirkščiai, ginčijamą nuostatą įtraukė Taryba, 1992 m. rugsėjį priėmusi Bendrąją poziciją, kuria atsižvelgiama į Ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto bei Europos Parlamento nuomones ir kurioje išdėstyta vėliau įsigaliojusi Direktyvos 93/13 redakcija, tačiau išsamių pastabų dėl privalomųjų nuostatų sąvokos nebuvo pateikta[18].

43. Jau iš šios istorinės priėmimo apžvalgos matyti, kad neturėjo būti daromas skirtumas tarp imperatyvių ir neprivalomų teisės normų, o svarbiausias derybų aspektas buvo bendrųjų tiekimo sąlygų nuostatų ir esamų teisės aktų santykis tiek nacionaliniu, tiek viršnacionaliniu lygmeniu, taip pat tai, kad tiekimo sąlygos turėtų būti tikrinamos tik tada, kai nukrypsta nuo galiojančių teisės aktų[19].

b) Teleologiniai samprotavimai

44. Tas pats aiškėja ir iš Direktyvos 93/13 tikslo.

13 — Dėl Direktyvos 93/13 atsiradimo istorijos žr. P. Nebbia *Unfair Contract Terms in European Law – A Study in Comparative and EC Law*, Oksfordas, 2007, p. 7.
Šiandien Europos sutarčių teisė netrukdomai plėtojama toliau. Tokiomis aplinkybėmis reikia paminėti 2011 m. spalio 11 d. Komisijos pateiktą pasiūlymą dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo–pardavimo sutarčių teisės (KOM(2011) 635 galutinis). Šiame pasiūlyme numatyta galimybė Europos sutarčių teisę kaip alternatyvą taikyti tarpvalstybinėms pirkimo–pardavimo sutartims, jei dėl to aiškiai susitaria sutarties šalys. Dokumento 8 skyriuje („Nesąžiningos sutarties sąlygos“, 79–86 straipsniai) numatytos nuostatos dėl nesąžiningų sutarties sąlygų tiek prekiautojo ir vartotojo sutartyse (B2C), kurios iš esmės atitinka Direktyvos 93/13 nuostatas, tiek sutartyse tarp prekiautojų (B2B). Dėl įvairių Europos pirkimo–pardavimo sutarčių teisės taikymo galimybių, įskaitant ir Komisijos siūlomą fakultatyvių teisės instrumentų metodą, konkrečiai žr. C. von Bar „Eine neue Vertragsrechtsordnung für Europa“, Christian von Bar ir Arkadiusz Wudarski (leid.) *Deutschland und Polen in der europäischen Rechtsgemeinschaft*, Miunchenas, 2012, p. 3.

14 — COM(1190) 322 galutinis.

15 — 1991 m. balandžio 24 d. nuomonės, pateiktos dėl pasiūlymo priimti Tarybos direktyvą dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (OL C 159, p. 34; toliau – 1991 m. nuomonė), 2.6 ir 2.7 punktai.

16 — 1991 m. lapkričio 20 d. Europos Parlamento teisėkūros rezoliucija (bendradarbiavimo procedūra: pirmas svarstymas) dėl nuomonės dėl pasiūlymo priimti Tarybos direktyvą dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (OL C 326, p. 108, toliau – 1991 m. teisėkūros rezoliucija), ten nurodytas 9 pakeitimas, p. 111.

17 — Iš dalies pakeistas Komisijos pasiūlymas dėl Tarybos direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (COM(1992) 66 galutinis), 1992 m. kovo 5 d. pateiktas pagal EEB sutarties 149 straipsnio 3 dalį (OL C 73, p. 7).

18 — 1992 m. rugsėjo 22 d. Tarybos bendroji pozicija siekiant priimti direktyvą dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais, Dok. 8406/1/92, pranešimas paskelbtas OL C 283, p. 1 (toliau – 1992 m. bendroji pozicija), Nr. 2, visas dokumento tekstas paskelbtas ZIP, 1992, p. 1591 ir paskesni.

19 — Šiuo klausimu žr. T. Pfeiffer, E. Grabitz ir M. Hilf (leid.) *Das Recht der Europäischen Union*, IV tomas, komentarai dėl A 5, 1 straipsnio, 25 punktas; H.-W. Eckert *Die EG-Richtlinie über missbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen und ihre Auswirkungen auf das deutsche Recht*, WM, 1993, p. 1070, 1072; E. Kapnopoulou *Das Recht der missbräuchlichen Klausel in der Europäischen Union*, Tiubingenas, 1997, p. 97; O. Remien *AGB-Gesetz und Richtlinie über missbräuchliche Klausel in Verbrauchervertragsklauseln in ihrem europäischen Umfeld*, ZeuP, 1994, p. 34, 45; M. Tenreiro *The Community Directive on Unfair Terms and National Legal Systems*, ERPL, 1995, p. 273.

i) Bendro pobūdžio pastabos dėl Direktyvos 93/13

45. Pagrindinis tikslas, kuris turėjo būti įgyvendintas Direktyva 93/13 – tai minimalus vartotojų apsaugos suderinimas siekiant laipsniškai sukurti veikiančią bendrą vidaus rinką[20]. Jau pirmame 1990 m. rugsėjo 3 d. direktyvos projekte Komisija nurodė, kad didelis valstybių narių skaičius ir atitinkamai jose nustatyta skirtinga teisinė sistema apsunkina vartotojo, kertančio sienas, galimybes naudotis prekėmis ir paslaugomis. Vartotojui, kuris nėra tikras, kad nemokėdamas tam tikros valstybės kalbos dėl nesąžiningų sąlygų nepateks į blogesnę padėtį, truks pasitikėjimo naudotis bendra vidaus rinka[21]. Tačiau siekiant minimaliai suderinti teisės aktus dėl nesąžiningų sutarties sąlygų likusia dalimi tada dar nebuvo siekiama daryti poveikį esamai valstybių narių sutarčių teisei[22]. Vadinasi, galiausiai įsigaliojusia direktyva buvo perimti reikalavimai, kurie tuo laiko momentu buvo būtini siekiant sukurti bendrą vidaus rinką, ir šis tikslas aiškiai matyti iš pirmų dešimties šios direktyvos konstatuojamųjų dalių.

ii) Konkretūs samprotavimai dėl Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalies

46. Direktyvos 1 straipsnio 2 dalyje nustatytą išimtį taip pat reikia vertinti atsižvelgiant į Direktyvos 93/13 tikslą.

47. Ši išimtis turėjo būti taikoma tokioms standartinėms sutartims, kurių turinį nacionalinis įstatymų leidėjas jau yra sureguliavęs nacionalinės teisės aktais, todėl jau įstatymais užtikrinęs visų sutarties šalių teisėtų interesų pusiausvyrą[23]. Taigi buvo preziumuojama, kad sąlygos, kurioms atitinkamoje valstybėje narėje pritarė nacionalinis įstatymų leidėjas, yra pakankamai subalansuotos ir nebuvo nustatytos piktnaudžiaujant geresne ekonomine pardavėjo ar tiekėjo padėtimi[24]. Šie esminiai samprotavimai liko nepakitę ir priėmus galutį Direktyvos 93/13 tekstą: sąvoka „privalomieji“, kaip tai suprantama pagal direktyvą, neturėjo būti grindžiama civilinėje teisėje įprastu „imperatyvių“ ir „dispozityvių“ nuostatų atskyrimu, o veikiau turėjo nurodyti, kad „privalomųjų nuostatų“ sąvoka apima tas nuostatas, kurios pagal įstatymus taikomos sutarties šalims, jei nebuvo susitarta kitaip[25].

48. Tačiau minėtos interesų pusiausvyros, kurią nacionalinis įstatymų leidėjas užtikrina nacionalinės teisės aktais, nėra, kai įstatymais iš viso nebuvo nustatyti reikalavimai dėl konkrečios sutarties ir (arba) ja reguliuojamos srities. Tokiomis aplinkybėmis būtina prisiminti, kad, vertinant sutarties sąlygos nesąžiningą pobūdį pagal Direktyvos 93/13 4 straipsnį, sutarties sudarymo metu visuomet reikia atsižvelgti į prekių ir paslaugų, dėl kurių buvo sudaryta sutartis, pobūdį, visas sutarties sudarymo aplinkybes ir visas kitas tos pačios sutarties sąlygas arba kitos sutarties, nuo kurios ta sąlyga priklauso, sąlygas[26]. Taigi, kaip jau nurodžiau savo išvadoje byloje *Pereničová ir Perenič* [27], siekiant nustatyti, ar vartotojas nepagrįstai nepatenka į nepalankesnę padėtį, reikia bendrai vertinti visas teisės normas; nepakanka vien izoliuotai išnagrinėjus atskirą sutarties sąlygą daryti išvadą apie jos nesąžiningą pobūdį. Taigi darytina išvada, kad jei vien tam tikroje sutarties sąlygoje daroma nuoroda į privalomą teisės

20 — Žr. M. Wolf, E. Grabitz ir M. Hilf (leid.) „Das Recht der Europäischen Union“, IV tomas, komentarai dėl A 1, 1, 2 punktai. Dėl minimalaus suderinimo požiūrio pranašumų ir trūkumų žr. P. Nebbia (ten pat, minėta 13 išnašoje); C. Wendehorst „Auf dem Weg zu einem zeitgemäßen Verbraucherprivatrecht: Umsetzungskonzepte“, B. Jud ir C. Wendehorst (leid.) *Neuordnung des Verbraucherprivatrechts in Europa*?, p. 165, nurodo, kad praeityje priimant daugelį direktyvų, reglamentuojančių su vartotojų apsauga susijusią privatinės teisės sritį, buvo taikomas minimalaus suderinimo požiūris, taigi iš esmės vienos dimensijos vartotojų apsauga, kuri tik netiesiogiai skatino vidaus rinką.

21 — COM(1990) 322 galutinis, p. 2, p. 68 ir 69.

22 — Šiuo klausimu žr. 1991 m. nuomonės, minėtos 15 išnašoje, 2.1.2 punktą; taip pat žr. T. Pfeiffer, E. Grabitz ir M. Hilf (leid.), ten pat, A 5, 1 straipsnis, 6 punktas.

23 — Taip nurodyta jau Europos Komisijos 1984 m. vasario 14 d. svarstymų dokumente (COM(1984) 55 galutinis) ir remiantis juo – Komisijos ataskaitoje dėl 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais taikymo, COM(2000) 248 galutinis, III skyriaus „Išsami analizė ir problemos“ 1.b punktas.

24 — T. Pfeiffer, E. Grabitz ir M. Hilf (leid.), ten pat, A 5, 1 straipsnis; 30 punkte kalbama apie „tinkamumo prezumpciją“.

25 — COM(2000) 248 galutinis, minėta 23 išnašoje, III skyriaus 1.b punktas, su aiškia nuoroda į tryliktą konstatuojamąją dalį.

26 — Tai aiškiai nurodyta ir 2004 m. balandžio 1 d. Sprendime *Freiburger Kommunalbauten* (C-237/02, Rink. p. I-3043, 21 punktas).

27 — C-453/10, 2011 m. lapkričio 29 d. išvada (2012 m. kovo 15 d. sprendimas), 69 punktas.

normą, priimtą dėl visai kitos sutarties rūšies, tai nėra pakankama sąlyga taikyti Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalį, nes tokiu atveju negalima remtis tuo, kad įstatymų leidėjo atliktas bendras konkrečios sutarties rūšies vertinimas galioja ir kitoms sutartims, kurių ši nuostata neapima [28].

49. Tokiomis aplinkybėmis negalima pamiršti, kad bendrosiomis tiekimo sąlygomis kartu su sutarties nuostatomis iš principo siekiama pakeisti įstatymų leidėjo suformuluotus teisinius sprendimus – įstatymų leidėjo numatytos ir subalansuotomis laikomos teisės normos pakeičiamos kitomis, kuriomis siekiama vienašališkai užtikrinti maksimalią vienos iš šalių interesų apsaugą [29]. Remiantis nusistovėjusia Teisingumo Teismo praktika, Direktyva 93/13 nustatyta apsaugos sistema grindžiama idėja, kad vartotojo padėtis yra mažiau palanki nei pardavėjo ar tiekėjo tiek galimybių derėtis, tiek informacijos lygmens atžvilgiu, todėl jis sutinka su pardavėjo ar tiekėjo iš anksto nustatytomis sąlygomis, neturėdamas galimybės daryti įtakos jų turiniui [30]. Taigi tokių sutarties sąlygų netikrinimą galima pateisinti tik tada, kai valstybė narė priima teisės normas, reglamentuojančias tam tikrą sutarties tipą, nes tik tuomet galima remtis tuo, kad per teisėkūros procedūrą valstybė narė jau atliko būtiną bendrą vertinimą, ir nesvarbu, ar ši teisės norma yra imperatyvaus, ar dispozityvaus pobūdžio [31].

50. Todėl bendrųjų tiekimo sąlygų nuostatas, atsižvelgiant į Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalyje nustatytą tikslą, turėtų būti galima peržiūrėti tik tiek, kiek jos nėra grindžiamos galiojančiais teisės aktais. Tačiau jei pardavėjas ar tiekėjas savo bendrosiose tiekimo sąlygose numato sąlygas, kurių teisinės pasekmės *de lege lata* netaikomos sudaromai sutarčiai, tokios sąlygos nukrypsta nuo galiojančių teisės aktų. Šią mintį atitinka ir Direktyvos 93/13 tryliktos konstatuojamosios dalies antro sakinio antroje dalyje esantis teiginys, kad vertinimas pagal šią direktyvą netaikomas tik tokioms sąlygoms, kurios atspinti galiojančius teisės aktus. Kitaip tariant, kai sutarties sąlygos neperžengia galiojančių teisės aktų taikymo srities ribų ir sąlygų autorius jų neadaptuoja, ginčijamos sutarties sąlyga laikytina nekeliančia problemų.

51. Bet kuris kitas teisinis vertinimas reikštų, jog sutarties sąlygos autorius, siekdamas išvengti teismo atliekamos sąlygos kontrolės, galėtų daryti nuorodą į bet kurį privalomą teisės aktą, net ir kitos valstybės narės, ir (arba) perteiktų jo tekstą [32]. Akivaizdu, kad Sąjungos teisės aktų leidėjas to nesiekė. Toks vertinimas atitinka ir Teisingumo Teismo išvadą byloje *Cofidis*, kad „sutarties sąlygos, kuriose neapsiribojama vien privalomųjų teisės aktų perteikimu, nėra akivaizdžiai pašalintos iš direktyvos taikymo srities, kurios apribojimas numatytas minėtos direktyvos 1 straipsnio 2 dalyje“ [33].

52. Todėl, kaip teisingai nurodo Komisija [34], Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalis, kaip išimtį nustatanti nuostata, turi būti aiškinama siaurai.

28 — Žr. taip pat E. Kapnopoulou, ten pat, minėta 19 išnašoje, p. 97.

29 — Žr. taip pat COM(2000) 0248 galutinis, minėto 23 išnašoje, III skyriaus įvadą; šiuo klausimu taip pat žr. P. Remy-Corlay „L'influence du droit communautaire sur l'office du juge“, *Revue trimestrielle de droit civil*, 2009, p. 684; X. Lagarde „Qu'est-ce qu'une clause abusive?“, *La Semaine Juridique Édition Générale*, Nr. 6, 2006, p. 110 ir paskesni.

30 — Žr. 2000 m. birželio 27 d. Sprendimą *Océano Grupo Editorial ir Salvat Editores* (C-240/98-C-244/98, Rink. p. I-4941, 25 punktas), 2006 m. spalio 26 d. Sprendimą *Mostaza Claro* (C-168/05, Rink. p. I-10421, 25 punktas) ir 2009 m. spalio 6 d. Sprendimą *Asturcom Telecomunicaciones* (C-40/08, Rink. p. I-9579, 29 punktas).

31 — Atrodo, kad taip argumentuoja ir X. Lagarde (ten pat, minėta 29 išnašoje, p. 110 ir paskesni, B punktas), nurodydamas, kad neatliekama sutarties sąlygos, kurios turinį patvirtino įstatymų leidėjas, nesąžiningo pobūdžio kontrolė.

32 — Dėl šios galimybės taip pat žr. E. Kapnopoulou (ten pat, minėta 19 išnašoje, p. 97), T. Pfeiffer, E. Grabitz ir M. Hilf (leid.) (ten pat, minėta 19 išnašoje, A 5, 1 straipsnis, 26 punktas); G. de Nova „Italian Contract Law and the European Directive on Unfair Terms in Consumer Contracts“, ERPL, 1995, p. 221, 223.

33 — 2002 m. lapkričio 21 d. Sprendimas *Cofidis* (C-473/00, Rink. p. I-10875, 22 punktas).

34 — 2011 m. rugpjūčio 4 d. Komisijos rašytinių pastabų 45 punktas; M. Wolf, E. Grabitz ir M. Hilf (leid.) (ten pat, minėta 20 išnašoje, A 1, 2 punktas).

53. Pirmiausia tai aiškėja iš anksčiau nurodyto direktyvos tikslo, pagal kurį siekiama laipsniškai sukurti vidaus rinką ir užtikrinti, kad vartotojams, kurie tarpvalstybiniu lygmeniu naudojasi prekėmis ir paslaugomis, nereikėtų baimintis dėl į bendrąsias sąlygas įtrauktų nesąžiningų sutarties nuostatų atsidurti blogesnėje padėtyje [35]. Tačiau būtent taip atsitiktų, jei sąlygų autorius galėtų teisėtai į savo bendrąsias tiekimo sąlygas įtraukti nuostatas, kurios, nors *in abstracto* atitinka vienos ar kelių valstybių narių teisės normas, tačiau *in concreto* visiškai neskirtos sudaromai sutarčiai.

54. Kitoks teisinis vertinimas negalimas taip pat todėl, kad nagrinėjamu atveju kalbama apie aprūpinimo įmonės, kuri siekia bendrojo intereso tikslų, bendrąsias tiekimo sąlygas. Atvirkščiai, direktyvos leidėjas sąmoningai atsižvelgė į šį atvejį, kaip matyti iš Direktyvos 93/13 2 straipsnio c punkto, kuriame jis aiškiai nurodo, kad direktyva taikoma ir pardavėjams ar tiekėjams, kurie priskiriami viešosios teisės sričiai [36]. Tokiomis aplinkybėmis reikia išskirti tik viešosios teisės subjektų sutarčių sąlygas, kurios, kaip dažnai yra Vokietijoje aprūpinimo įmonių atveju, reglamentuojamos nutarimais arba įstatais [37] ir dėl to patenka į Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalies taikymo sritį.

55. Galiausiai kitokio teisinio vertinimo negalima pateisinti ir tada, kai pradinė sutarties šalių situacija sutampa su teisės nuostatoje nurodyta situacija – tokią prielaidą dėl ginčijamos situacijos daro prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, pritardamas atsakovės ir Vokietijos vyriausybės nuomonei [38].

56. Tokiomis aplinkybėmis reikia atsižvelgti į tai, kad Vokietijos įstatymų leidėjas galėjo *AVBGasV* 1 straipsnyje nustatytą taikymo sritį išplėsti taip, kad ji apimtų ir tuos klientus pagal sutartį, kurių teisinė padėtis atitinka klientų, kuriems taikomi standartiniai tarifai, padėtį. Tačiau jis to nepadarė, o nacionalinėje BGB 310 straipsnio nuostatoje nustatė, kad be vertinimo galimybės netaikytini yra vien BGB 308 ir 309 straipsniuose nustatyti sutarčių sąlygų draudimai. Tačiau jei įstatymų leidėjas sąmoningai tam tikros teisės normos taikymo srities neišplečia taip, kad ji apimtų ir kitą asmenų grupę, nėra ir „privalomųjų nuostatų“ požymio, nustatyto Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalyje.

57. Vadinasi, remiantis reikalaujamu teleologiniu aiškinimu pagal direktyvos prasmę ir tikslą, taip pat darytina išvada, kad pagal Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalį į jos taikymo sritį nepatenka tik tokios taisyklės, kurios pagal įstatymų nuostatas, nesvarbu, imperatyvias ar dispozityvias, galioja sudaromai sutarčiai.

58. Todėl į pirmąjį prejudicinį klausimą reikia atsakyti taip: Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalis turi būti aiškinama taip, kad „įstatymų ar kitų teisės aktų privalomosios nuostatos“, kaip tai suprantama pagal šią nuostatą, yra tik tokios nuostatos, kurios pagal įstatymus yra susijusios su asmenų grupe, kuriai priklauso sutarties šalys, ir su jų ketinama sudaryti sutarties rūšimi, ir nesvarbu, ar šios teisės nuostatos sutarties šalims yra imperatyvios, ar dispozityvios.

B – *Dėl antrojo prejudicinio klausimo*

59. Savo antruoju prejudiciniu klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas klausia dėl Direktyvos 93/13 5 straipsnyje ir Direktyvos 2003/55 3 straipsnio 3 dalyje įtvirtinto skaidrumo principo reikalavimų. Jis iš esmės nori sužinoti, ar dujų tiekimo sutartyse esančios teisę keisti kainas nustatančios sąlygos, kuriose nėra jokių duomenų apie teisės keisti kainas sąlygas, gali

35 — Žr. 47 punktą ir S. Vigneron-Maggio-Aprile „L'information des consommateurs en droit européen et en droit suisse de la consommation“, Ciurichas, 2006, p. 11, 15.

36 — Žr. taip pat Europos Komisijos dokumento COM(2000) 248 galutinis, minėtas 23 išnašoje, III skyriaus 1.b punktą su nuoroda į jos nuomonę, pateiktą dėl 1992 m. Bendrosios pozicijos priėmimo.

37 — Taip mano ir I. Tilman *Die Klauselrichtlinie 93/13/EWG auf der Schnittstelle zwischen Privatrecht und öffentlichem Recht*, Miunchenas, 2003, p. 14.

38 — Žr. nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą 21 punktą ir 2011 m. rugpjūčio 4 d. atsakovės rašytinių pastabų 23 ir paskesnius punktus.

būti vertinamos kaip pakankamai aiškios ir suprantamos, jei užtikrinama, kad tiekėjas savo klientui laiku praneš apie kainos padidinimą, o klientas ne tik galės kreiptis į teismą dėl peržiūros, bet ir nutraukti sutartį. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas mano, kad Direktyvos 93/13 5 straipsnyje įtvirtinto skaidrumo reikalavimo pažeidimas neterminuotų sutarčių atveju, atsižvelgiant į Direktyvos 93/13 priedo, susijusio su 3 straipsniu, 1 dalies j punktą ir 2 dalies b punktą, gali būti nežalingas. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas mano, kad tokią teisinę pasekmę dujų tiekimo sutarčių atveju galima numanyti visų pirma iš A priedo b punkto ir (arba) c punkto.

60. Antrajame prejudiciniame klausime iškeliama problemų keliais daliniais aspektais:

1. Pirma, reikia išnagrinėti, koks yra Direktyvos 93/13 5 straipsnyje nustatyto skaidrumo reikalavimo santykis su tos pačios direktyvos 3 straipsniu. Tai svarbu pirmiausia dėl to, kad, kitaip negu 3 straipsnio atveju, nėra su 5 straipsniu susijusio priedo, todėl klausimas dėl su 3 straipsniu susijusio priedo 1 dalies j punkto ir 2 dalies b punkto antro sakinio taikytinumo kyla nagrinėjant ir Direktyvos 93/13 5 straipsnio taikymo sritį.

2. Be to, reikia nustatyti, ar skaidrumo reikalavimo, nustatyto Direktyvos 2003/55 3 straipsnio 3 dalyje, apimtis yra tokia pati kaip ir Direktyvos 93/13 5 straipsnyje įtvirtinto skaidrumo reikalavimo, ir, jei taip, kokios yra to teisinės pasekmės.

3. Tada reikia nustatyti, ar Teisingumo Teismas turi teisę tikrinti galimus šiose dviejose direktyvose nustatyto skaidrumo reikalavimo pažeidimus, pirmiausia tai, ar tokia kontrolė yra visų pirma nacionalinio teismo kompetencija, ir kiek Teisingumo Teismas prireikus gali pateikti nuorodas.

4. Nustačius, kad Teisingumo Teismo turi teisę tikrinti, reikia *in concreto* įvertinti ginčijamą sutarties sąlygą dėl kainų keitimo, pirmiausia tai, ar Direktyvoje 93/13 nustatytas skaidrumo reikalavimas galbūt nėra pažeidžiamas tada, kai klientui dėl to suteikiamos teisės nutraukti sutartį arba jos atsisakyti, kaip antai nustatyta Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 ir 3 dalyse, siejamose su priedo 1 dalies j punktu ir 2 dalies b punkto antru sakiniu.

5. Galiausiai reikia išnagrinėti, ar Direktyvos 2003/55 3 straipsnio 3 dalyje, siejamoje su priedo b ir c punktais, nustatytam skaidrumo reikalavimui, atsižvelgiant į dujų tiekimo sutarčių ypatumus, turėtų būti taikomi ir kiti teisės principai.

61. Į šiuos klausimus atsakysiu pirma nurodyta eilės tvarka.

1. Direktyvos 93/13 5 straipsnyje nustatytos skaidrumo sąlygos ir Direktyvos 93/13 3 straipsnyje esančios nesąžiningumo sąlygos santykis

62. Toliau pirmiausia reikia išnagrinėti Direktyvos 93/13 5 straipsnyje nustatytos skaidrumo sąlygos ir šios direktyvos 3 straipsnyje esančios nesąžiningumo sąlygos santykį. Šiuo klausimu iš Direktyvos 93/13 priėmimo istorijos aiškėja, kad skaidrumo reikalavimas – tai atskirai reglamentuotas nesąžiningumo pagal 3 straipsnį kriterijus. Pirmą kartą į diskusijas šis aspektas buvo įtrauktas vykstant konsultacijoms su Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetu dėl 1990 m. rugsėjo 3 d. Komisijos pasiūlymo, kai buvo paraginta kaip papildomą nesąžiningumo kriterijų aiškiai nurodyti sutarties sąlygos nesuprantamumą[39]. Tam savo 1991 m. lapkričio 20 d. nuomonėje pritarė Europos Parlamentas[40] ir galiausiai Taryba, kuri priimdama 1992 m. bendrąją poziciją nurodė, kad „nesąžiningumui“ vertinti

39 — 15 išnašoje minėtos 1991 m. nuomonės 2.5.3 punktas.

40 — 16 išnašoje minėtos 1991 m. teisėkūros rezoliucijos 35 ir 45 pakeitimai.

reikšminga bendrojo taikymo nuostata [41] yra nustatyta 3 straipsnio 1 dalyje ir ją papildo atskirai nurodytas skaidrumo reikalavimas, nustatytas 5 straipsnio pirmame sakinyje [42]. Vadinasi, Direktyvos 93/13 5 straipsnyje nustatytas skaidrumo reikalavimas yra toks svarbus, kad buvo atskirai nurodytas šalia bendrojo taikymo nesąžiningumo sąlygos.

63. Taigi Direktyvos 93/13 5 straipsnyje esanti skaidrumo sąlyga yra atskirai nustatytas nesąžiningumo vertinimo pagal Direktyvos 93/13 3 straipsnį kriterijus [43], todėl Direktyvos 93/13 priedo, susijusio su 3 straipsniu, nuostatos taip pat yra svarbios taikant skaidrumo reikalavimą.

2. Skaidrumo sąlygos, esančios Direktyvos 93/13 5 ir 3 straipsniuose, ir Direktyvos 2003/55 3 straipsnio 3 dalyje nustatyto skaidrumo reikalavimo santykis

64. Iki šiol Teisingumo Teismas neturėjo galimybės pateikti savo samprotavimų dėl Dujų direktyvoje 2003/55 visoms sutarčių sąlygoms nustatyto skaidrumo reikalavimo. Vis dėlto toliau, remdamasi Direktyvos 2003/55 priėmimo istorija ir tikslais, parodysiu, kad šios nuostatos ir Direktyvos 93/13 5 straipsnyje nustatyto skaidrumo reikalavimo taikymo sritys sutampa.

65. Pirminis Direktyvos 2003/55 tikslas buvo sukurti gamtinių dujų vidaus rinką, o tam minėtu laiko momentu reikėjo visiškai liberalizuoti rinką. Jau pradėdamas įgyvendinti šį tikslą Sąjungos teisės aktų leidėjas suvokė, kad rinkos atvėrimas turi vykti laipsniškai, nes pradinėje situacijoje rinkos buvo labai smarkiai reguliuojamos, griežtai nacionalinės ir dažnai monopolistinės. Užduotis buvo paversti jas visiškai liberalizuota bendra Europos rinka, kurioje visi klientai galėtų pirkti dujas iš pasirinkto pardavėjo. Pirmas ta linkme žengtas žingsnis buvo Direktyva 98/30 [44], vėliau priimta nagrinėjama Direktyva 2003/55, kurios 23 straipsnyje numatytas laipsniškas tvarkaraštis, pagal kurį galiausiai pašalinamos konkurenciją gamtinių dujų rinkoje ribojančios kliūtys [45]. Įgyvendinant šį tikslą buvo būtina pašalinti skirtingose valstybėse narėse galiojančias skirtingas procedūros taisykles, vadinasi, kartu pašalinti ir konkurencijos iškraipymą, ir tuo tikslu nustatyti konkrečius minimalius sutarčių sudarymo ir informacijos skaidrumo reikalavimus [46].

66. Taigi Direktyvos 2003/55 3 straipsnyje nustatyti pagrindiniai bendros energetikos vidaus rinkos įgyvendinimo reikalavimai. Šio straipsnio 2 dalyje numatyta, kad vadovaudamosi bendrais ekonominiais interesais valstybės narės turi teisę nustatyti su viešųjų paslaugų teikimu susijusias pareigas, o pagal 3 dalį valstybės narės bendrai įpareigojamos imtis reikiamų priemonių, kad apsaugotų galutinius vartotojus ir užtikrintų aukštą vartotojų apsaugos laipsnį [47]. Vadinasi, 3 dalyje nustatyta pareiga apsaugoti vartotojus, pirmiausia atsižvelgiant į pažeidžiamiausią jų grupę. Bent jau buitinių vartotojų atveju reikiamos priemonės apima ir Direktyvos 2003/55 A priede nurodytas priemones, o šio priedo d punkto antrame sakinyje buitinių vartotojų atveju skaidrumo reikalavimas

41 — Dėl bendrojo taikymo nuostatų reikšmės Europos sutarčių teisėje žr. S. Grundmann „General Standards and Principles, Clauses Générales, and Generalklauseln in European Contract Law – A Survey“, *General Clauses and Standards in European Contract Law – Comparative Law, EC Law and Contract Law Codification*, Stefan Grundmann ir Denis Mazeaud (leid.), Haga, 2006, p. 1.

42 — 18 išnašoje minėtos 1992 m. bendrosios pozicijos 5 punktas.

43 — Tokiomis aplinkybėmis reikia nurodyti, kad, kaip teisingai tvirtina M. Schillig „Inequality of bargaining power versus market for lemons: legal paradigm change and the Court of Justice's jurisprudence on Directive 93/13 on unfair contract terms“, *European Law Review*, 2008, p. 336 ir paskesni, kad dėl skaidrumo reikalavimo pardavėjai ir tiekėjai yra priversti nustatyti sąžiningas sutarties sąlygas. Todėl galiausiai Direktyvos 93/13 3 ir 5 straipsniais siekiama to paties tikslo.

44 — 1998 m. birželio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/30/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrų taisyklių (OL L 204, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 12 sk., 2 t., p. 28).

45 — Dėl istorijos žr. tik 2009 m. spalio 20 d. generalinio advokato D. Ruiz-Jarabo Colomer išvadą byloje *Federutility ir kt.* (C-265/08, Rink. p. I-3377, 36 ir paskesni punktai); toliau žr. 2001 m. spalio 17 d. Ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonės dėl pasiūlymo priimti Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą, iš dalies keičiančią direktyvas 96/92/EB ir 98/30/EB dėl elektros energijos ir dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, ir dėl pasiūlymo priimti Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą dėl prieigos prie tarpvalstybinių elektros energijos mainų tinklo sąlygų (OL C 36, 2002, p. 10, toliau – 2001 m. EESRK nuomonė) 1.1, 1.2 ir 2.4 punktus.

46 — 2001 m. EESRK nuomonės 6.1.2 ir 6.4.4 punktai. Taryba tam pritarė 2003 m. vasario 3 d. Bendrojoje pozicijoje (EB) Nr. 6/2003 (OL C 50E, p. 36).

47 — COM(2001) 125 galutinis, p. 22, 37.

dar kartą atskirai pabrėžiamas. Jau savo pirmame 2001 m. kovo 13 d. pasiūlyme Komisija nurodė, kad nustatant šias taisykles labai svarbu užtikrinti, kad visi Bendrijos piliečiai turėtų universalią teisę į aprūpinimą prieinamomis kainomis ir galėtų naudotis minimaliais vartotojų apsaugos standartais; vadinasi, buvo siekiama suteikti vartotojui pasirinkimo laisvę už mažą kainą [48]. Šio požiūrio Komisija laikėsi ne tik atsižvelgdama į 2001 m. sausio 17 d. Ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonę ir 2003 m. vasario 3 d. Tarybos priimtą Bendrąją poziciją, bet ir savo pakeisto 2002 m. birželio 7 d. pasiūlymo priede įtraukdama atitinkamus pakeitimus, kurie galiausiai buvo priimti [49].

67. Vien tai rodo, kad kuriant bendrą energetikos vidaus rinką buvo labai daug dėmesio skiriama vartotojų apsaugai ir kad direktyva siekiama ne tik stiprinti Sąjungos konkurencingumą, bet ir užtikrinti pavienių vartotojų aprūpinimą kuo mažesnėmis kainomis ir taip pagal galimybes atsižvelgti į jų poreikius.

68. Palyginus pradinę situaciją, kuri buvo priimant Direktyvą 93/13, su situacija Direktyvos 2003/55 priėmimo momentu, aiškiai matyti paralelės. Abiem atvejais buvo siekiama laipsniškai sukurti vidaus rinką ir abiem atvejais buvo būtina neleisti, kad atsirandančią konkurenciją ribotų vartotojui nesuprantamos ar nesąžiningos sutarties sąlygos, numatytos sutartyje su kitoje valstybėje narėje įsisteigusia įmone, dėl kurių vartotojui būtų nepatrauklu sudaryti sutartis. Todėl Direktyvos 2003/55 3 straipsnio 3 dalyje esančios skaidrumo sąlygos, ypač siejamos su šios direktyvos A priedo d punkto antru sakiniu, poveikis ir teisinės pasekmės turi būti identiški, kaip ir Direktyvoje 93/13 nustatyto skaidrumo reikalavimo. Kad toks aiškinimas yra teisingas, matyti visų pirma iš A priedo teksto, kuriame numatyta, kad, be kita ko, negali būti pažeistos vartotojų teisės („nepažeidžiant <...> vartotojų teisių apsaugos taisyklių“), kylančios iš Direktyvos 93/13.

69. Todėl Direktyvos 2003/55 3 straipsnio 3 dalyje bendroms sutarčių sąlygoms nustatyta skaidrumo sąlyga yra specialiai energetikos vidaus rinkai reglamentuotas Direktyva 93/13 jau užtikrinamo skaidrumo reikalavimo atvejis [50].

3. Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų vykdomos kontrolės apimtis

70. Dėl pagrindinio klausimo, ar pačią ginčijamą sąlygą reikia vertinti kaip nesąžiningą, iš pradžių reikia konstatuoti, kad Direktyvos 93/13 3 straipsnyje, nurodant sąžiningumo ir ryškaus neatitikimo tarp sutarties šalių teisių ir pareigų sąvokas, tik abstrakčiai apibrėžiami veiksniai, dėl kurių sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, yra nesąžininga [51]. Šiomis aplinkybėmis priede, į kurį nurodoma direktyvos 3 straipsnio 3 dalyje, pateikiamas tik orientacinis ir neišsamus sąlygų, kurias galima laikyti nesąžiningomis, sąrašas. Sąraše nurodyta sąlyga nebūtinai turi būti vertinama kaip nesąžininga ir,

48 — Ten pat, p. 21, 37.

49 — COM(2002) 304 galutinis, p. 57.

50 — Kaip nurodžiau savo išvados byloje *Pereničová ir Perenič* (minėta 27 išnašoje) 88 punkte, tarp atskirų Sąjungos teisės aktų, reglamentuojančių vartotojų teisių apsaugos sritį, yra daug sąsajų. Todėl jie papildo vienas kitą ir turi būti laikomi vienos bendros reguliavimo sistemos dalimi (žr. S. Orlando „The Use of Unfair Contractual Terms as an Unfair Commercial Practice“, *European Review of Contract Law*, 2011, p. 25). Iki šiol Sąjungos vartotojų apsaugos teisės sričiai yra būdinga fragmentacija, kuri atsirado dėl istorinės raidos, kai įgyvendindamas tikros vidaus rinkos sukūrimo tikslą Sąjungos teisės aktų leidėjas laipsniškai ėmė reglamentuoti ir tam tikras įmonių ir vartotojų sandorių sritis, suderindamas jas su pasiektu *acquis* lygiu.

51 — 2009 m. birželio 4 d. Sprendimas *Pannon GSM* (C-243/08, Rink. p. I-4713, 25 punktas), Sprendimas *Freiburger Kommunalbauten* (minėtas 26 išnašoje, 20 punktas), 2010 m. lapkričio 9 d. Sprendimas *VB Pénzügyi Lizing Zrt.* (C-137/08, Rink. p. I-10847, 42 punktas), 2012 m. balandžio 26 d. Sprendimas *Invitel* (C-472/10, 25 punktas), 2010 m. lapkričio 16 d. Nutartis *Pohohtovost'* (C-76/10, Rink. p. I-11557, 56, 58 punktai); šiuo klausimu taip pat žr. P. Remy-Corlay (ten pat, minėta 29 išnašoje, p. 746). Kaip teigia X. Lagarde (ten pat, minėta 29 išnašoje, p. 110), tam, kad sutarties sąlygą būtų galima vertinti kaip nesąžiningą, pardavėjas ar tiekėjas dėl jos turi įgyti labai didelį pranašumą vartotojo nenaudai.

atvirkščiai, – ten nesanti sąlyga gali būti pripažinta nesąžininga. Todėl vien remiantis tuo, kad sąlyga yra nurodyta sąraše, dar nebūtinai darytina išvada, jog ši sąlyga yra nesąžininga, nustatant, ar konkreti sutarties sąlyga yra tokia; kaskart reikia atlikti savarankišką ir išsamų atitinkamos sutarties sąlygos vertinimą pagal Direktyvos 93/13 4 straipsnio reikalavimus [52].

71. Remiantis Teisingumo Teismo praktika, nacionalinis teismas turi nustatyti, ar sutarties sąlyga atitinka reikalaujamus kriterijus, kad būtų laikoma nesąžininga, kaip tai suprantama pagal Direktyvą 93/13. Jei taip yra, nacionalinis teismas prireikus savo iniciatyva privalo įvertinti minėtą sąlygą, atsižvelgdamas į šioje direktyvoje numatytus vartotojo teisių apsaugos reikalavimus [53]. Vadinasi, nagrinėjant šį prašymą priimti prejudicinį sprendimą reikia pripažinti – tai savo rašytinėse pastabose vieningai nurodė visos proceso šalys, – kad nesąžiningą ginčijamos sąlygos pobūdį turi įvertinti nacionalinis teismas, o ne Teisingumo Teismas.

72. Todėl pateikdamas savo atsakymą Teisingumo Teismas turi apsiriboti vien nuorodų pateikimu, į kurias, vertindamas konkrečios sąlygos nesąžiningą pobūdį, turi atsižvelgti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas [54].

73. Šie samprotavimai dėl ribotos Teisingumo Teismo teisės tikrinti taikomi ir Direktyvos 93/13 5 straipsnyje atskirai nustatytam skaidrumo reikalavimui, kaip dabar jau aiškiai yra pripažinęs Teisingumo Teismas [55].

74. Kaip nurodyta VI skyriaus B skirsnio 2 dalyje [56], šie principai taip pat taikomi Direktyvoje 2003/55 nustatytam skaidrumo reikalavimui ir pirmiausia A priede išvardytoms situacijoms, kaip matyti iš ten esančios nuorodos į Direktyvą 93/13.

75. Vadinasi, reikia konstatuoti, kad įvertinti, ar skaidrumo reikalavimo, atitinkamai nustatyto direktyvose 93/13 ir 2003/55, pažeidimas vertintinas kaip nesąžiningas, turi nacionaliniai teismai, tačiau Teisingumo Teismas gali pateikti nuorodas.

52 — Šiuo klausimu žr. mano svarstymus, pateiktus išvados byloje *Invitel* (sprendimas minėtas 51 išnašoje) 80 ir paskesniuose punktuose, su kitomis nuorodomis. Kaip nurodo M. Hesselink „Fair prices in the common market on communitative and distributive justice in European contract law“, *Diritto privato europeo – Fonte ed effeti, Materiali del seminario dell' 8-9 novembre 2002*, Guido Alpa ir Remo Danovi (leid.), p. 248 ir paskesni, pagrindinis Europos sutarčių teisės uždavinys yra įgyvendinti teisingumą („justice“ ir (arba) „equity“) ir sąžiningumą („fairness“). Sutarčių teisė turėtų padėti priimti teisingus ir sąžiningus sprendimus. Daugelio kontinentinės Europos sutarčių teisės institutų ir *Common Law* uždavinys tas pats. Tačiau autorius nurodo, kad visada buvo nesutariama dėl to, ką tiksliai reiškia sąvokos „teisingumas“ ir „sąžiningumas“.

53 — Sprendimas *VB Pénzügiy Lizing Zrt.* (minėtas 51 išnašoje, 42, 43 ir 49 punktai). Dėl Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų kompetencijos pasidalijimo nesąžiningų sutarties sąlygų srityje žr. H. Aubry, E. Poillot, N. Sauphanor-Brouillard *Droit de la consommation – Études et commentaires, Recueil Dalloz*, 2010, Nr. 13, S. 798; H. Schulte-Nölke „Scope and Role of the horizontal directive and its relationship to the CFR“, R. Schulze (leid.), *Modernising and Harmonising Consumer Contract Law*, Miunchenas, 2009, p. 44, taip pat nurodo, kad sprendimą dėl bendrosiose tiekimo sąlygose esančios nuostatos nesąžiningo pobūdžio galiausiai turi priimti nacionaliniai teismai pagal nacionalinės teisės nuostatas; bendrai dėl nacionalinių teismų pareigos priimti direktyvas atitinkančius sprendimus ir taip veiksmingai įgyvendinti Bendrijos teisę taip pat žr. S. Griller „Direktwirkung und richtlinienkonforme Auslegung“, T. Eilmannsberger ir G. Herzig (leid.), *10 Jahre Anwendung des Gemeinschaftsrechts in Österreich*, Viena, Gracas, 2006, p. 94.

54 — Sprendimai *Pannon GSM* (minėtas 51 išnašoje, 42 punktas), *Freiburger Kommunalbauten* (minėtas 26 išnašoje, 22 punktas), *Mostaza Claro* (minėtas 30 išnašoje, 22 punktas), *VB Pénzügyi Lizing Zrt.* (minėtas 51 išnašoje, 43 ir paskesni punktai) ir *Invitel* (minėtas 51 išnašoje, 22 punktas). H. Eidenmüller, F. Faust, H. C. Grigoleit, N. Jansen, G. Wagner, R. Zimmermann „Towards a revision of the consumer acquis“, *Common Market Law Review*, 2011, p. 1093 ir kt.; tie patys autoriai „The Common Frame of Reference for European Private Law – Policy Choices and Codification Problems“, *Oxford Journal of Legal Studies*, 28 tomas, Nr. 4, 2008, p. 677, ir J. Basedow „Der Europäische Gerichtshof und das Privatrecht“, *Archiv für die civilistische Praxis*, 210 tomas, 2010, p. 173 ir paskesni, priekaištauja, kad minimalaus suderinimo požiūris nepadėjo iš esmės suvienodinti Europos privatinės teisės. Be to, sutarčių sąlygų nesąžiningo pobūdžio vertinimas buvo patikėtas nacionaliniams teismams, kurie vertindami remiasi nacionaliniais standartais ir principais. Dabartinis nesąžiningo pobūdžio kontrolės lygis yra nepatenkinamas, nes trūksta vieningų gairių. Todėl kai kurie autoriai siūlo Teisingumo Teismui, remiantis referenciniais tekstais, pavyzdžiui, bendra principų sistema (*Common Frame of Reference*), sukurti Europos standartus, kurie padėtų vienodą nesąžiningo pobūdžio kontrolės praktiką užtikrinti Sąjungos mastu; taip pirmiausia teigia C. Bar „Die Funktionen des Gemeinsamen Referenzrahmens“, M. Schmidt-Kessel (leid.) *Der Gemeinsame Referenzrahmen*, Miunchenas, 2009, p. 26, ir „Gemeinsamer Referenzrahmen für europäisches Schuld- und Sachenrecht“, *Zeitschrift für Rechtspolitik*, 2005, p. 165, 168.

55 — 2010 m. lapkričio 16 d. Nutartis *Pohotovosť* (minėta 51 išnašoje, rezoliucinės dalies 3 punktas), Sprendimas *Invitel* (minėtas 51 išnašoje, 27 ir 30 punktai).

56 — Žr. šios išvados 65 ir paskesnius punktus.

4. Ginčijamos sutarties sąlygos dėl kainų keitimo peržiūra, atsižvelgiant į Direktyvos 93/13 5 straipsnyje esantį skaidrumo reikalavimą ir ypač atsižvelgiant į su Direktyvos 93/13 3 straipsniu susijusio priedo 1 dalies j punktą bei 2 dalies b punktą

76. Todėl reikia išnagrinėti, ar atsakovės panaudota sutarties sąlyga dėl kainų keitimo galėjo atitikti Direktyvos 93/13 reikalavimus, pirmiausia ten nustatytą skaidrumo reikalavimą.

a) Pagrindiniai reikalavimai, keliami veiksmingai sąlygai dėl kainų keitimo

77. Pagal Direktyvos 93/13 5 straipsnyje nustatytą skaidrumo reikalavimą raštu numatytos sąlygos visada turi būti aiškios ir suprantamos, o kilus abejonių dėl sąlygos reikšmės, ji aiškinama vartotojo naudai. Šiuo reikalavimu, atsižvelgiant į išdėstytą Direktyvos 93/13 tikslą, siekiama ne tik tinkamai apginti vartotojo interesus, bet ir skatinti laisvą vidaus rinką [57]. Neginčijama tai, kad nagrinėjamose dujų tiekimo sutartyse numatytose bendrosiose tiekimo sąlygose nėra nuostatų dėl kainų padidinimo sąlygų, pobūdžio ir apimties, o vien pateikiama nuoroda į *AVBGasV* 4 straipsnį. Tačiau *AVBGasV* 4 straipsnyje taip pat nėra jokios išsamesnės informacijos, o dėl galiojančių dujų pirkimo kainų nurodomi vien bendri tarifai ir pirkimo sąlygos, kurie įsigalioja tik viešai paskelbti.

78. Paprastai tokia netiksli nuostata vartotojui yra neskaidri jau vien todėl, kad jos tekste nurodomos tik galiojančios kainos, tačiau ne galimas kainų padidinimas. Ar galimo skaidrumo reikalavimo pažeidimo atveju ką nors pakeistų nacionalinio teismo išvada, kad tokia nuostata nesuteikia dujų tiekimo įmonei teisės padidinti kainų, kaip nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nurodo *Bundesgerichtshof*, bet kuriuo atveju nėra aišku, nebent pagal *AVBGasV* taikymo sritį ši nuostata būtų taikoma tik klientams, kuriems taikomas standartinis tarifas, be to, vartotojui būtų neaišku, kada ir kokiomis sąlygomis kainų padidinimas yra teisėtas. Tokiomis aplinkybėmis vartotojas negalėtų patikrinti, ar kainų padidinimas yra teisėtas, nebent vartotojui, kuris dažnai neinformuojamas apie teismų praktiką būtent tokiose teisės srityse, būtų neaišku, kokie reikalavimai turi būti keliami, kad dujų tiekimo įmonės reikalavimas padidinti kainas būtų pagrįstas.

79. Todėl kyla abejonių, ar ginčijama sutarties sąlyga dėl kainų keitimo atitinka Direktyvos 93/13 5 straipsnyje nustatytus skaidrumo reikalavimus.

b) Skaidrumo reikalavimo apribojimai taikant apsaugos mechanizmus vartotojo naudai

80. Iš prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo samprotavimų šiuo klausimu matyti, kad jis netvirtina, jog tokia sąlyga, kaip antai naudojama pagrindinėje byloje, iš esmės yra pakankamai skaidri. Tačiau prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nori sužinoti, ar neskaidrią sąlygą dėl kainų keitimo galima kompensuoti vartotojo naudai nustatytais apsaugos mechanizmais, t. y. numatant reikalavimą laiku pranešti apie kainų padidinimą ir vartotojo teisę kreiptis į teismą dėl kainų padidinimo peržiūros bei galimybę nutraukti sutartį.

i) Sutarties nutraukimo galimybė

81. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, remdamasis Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 ir 3 dalimis, siejamomis su priedo 1 dalies j punktu ir 2 dalies b punktu, nurodo, kad skaidrumo reikalavimo pažeidimas gali būti kompensuotas vartotojui numatyta galimybe nutraukti sutartį.

57 — R. van Gool *Die Problematik des Rechts der missbräuchlichen Klauseln und die EG-Richtlinie über missbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen*, Frankfurtas prie Maino, 2002, p. 199; C. Aubert de Vincelles „Anmerkung zum Urteil Pénzügyi Lízing, C-137/08“, *Revue trimestrielle de droit européen*, 2011, p. 632.

82. Direktyvos 93/13 priedo, susijusio su 3 straipsnio 3 dalimi, 1 dalies j punkte kaip vienas iš veiksnių, dėl kurių sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, gali būti nesąžininga, nurodyta aplinkybė, kad pardavėjas ar tiekėjas vienašališkai be pakankamos priežasties, nurodytos sutartyje, gali pakeisti jos sąlygas, tačiau ten nenurodant galimybės nutraukti sutartį. Kadangi *AVBGasV* 4 straipsnyje priežastys, dėl kurių energijos tiekėjas gali keisti kainas, nenurodytos, iš šios nuostatos negalima daryti išvados apie kompensacijos galimybę.

83. Kitaip yra Direktyvos 93/13 priedo, susijusio su 3 straipsniu, 2 dalies b punkto antro sakinio atveju, kuriame 1 dalies j punkto reikalavimai apribojami taip, kad pardavėjas ar tiekėjas gali vienašališkai keisti sąlygas, numatytas neterminuotoje sutartyje, su sąlyga, kad iš jo reikalaujama apie tai laiku informuoti vartotoją, o vartotojas yra laisvas nutraukti sutartį.

84. Tačiau neseniai Teisingumo Teismas Sprendime *Invitel* išaiškino, kad sutarties sąlyga, pagal kurią numatoma pakeisti visos sutarties bendrą kainą, priedo 1 dalies j punkto ir 2 dalies b punkto reikalavimus paprastai atitinka tik tada, kai vartotojas ne tik turi teisę nutraukti sutartį, bet pirmiausia turi būti nurodoma ir šių kainų keitimo priežastis arba būdas[58]. Remiantis aiškiai nurodytu Teisingumo Teismo reikalavimu, ši sąlyga taikoma be išimčių, taigi ir neterminuotoms sutartims, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 93/13 priedo, susijusio su 3 straipsniu, 2 dalies b punkto antrą sakinį. Todėl išvada, kad galimas skaidrumo reikalavimo pažeidimas gali būti pašalintas numatant sutarties nutraukimo galimybę, negalima. Šia teisės nuostata direktyvos leidėjas vien atsižvelgė į saugotiną pardavėjo ar tiekėjo interesą, nes negalima reikalauti, kad ypač ilgalaikių prievolinių santykių atveju jis turėtų neribotą laiką laikytis kažkada sudarytos sutarties sąlygų. Į vartotojo interesą, kuris taip pat yra saugomas, atsižvelgiama įpareigojant pardavėją ar tiekėją prieš darant tokius pakeitimus laiku apie tai informuoti vartotoją ir numatant galimybę vartotojui nutraukti sutartį. Pirmiausia dėl pardavėjui ar tiekėjui nustatytos pareigos laiku pranešti apie pakeitimus vartotojui suteikiama pakankamai laiko, per kurį jis, taip pat palyginęs kitus pasiūlymus, gali nuspręsti, ar tęsti dabartinę sutartį su pakeistomis sąlygomis, ar pasirinkti kitą sutarties šalį.

85. Be to, pagal šią priedo 2 dalies b punkto antrame sakinyje nustatytos išimties prasmę ir tikslą turi būti reikalaujama, kad vartotojas ne tik formaliai turėtų teisę nutraukti sutartį, bet ir galėtų, praėjus pakankamam apsvarstymo laikotarpiui, faktiškai ja pasinaudoti. Atsižvelgiant į nurodytą interesų pusiausvyrą, sąlygos autoriui numatytą galimybę vienašališkai padidinti kainą galima pateisinti tik tada, kai, numačius galimybę atsižvelgiant į šias pasikeitusias aplinkybes netęsti sutarties, vartotojui užtikrinama pakankama apsauga. Tačiau iš prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo pastabų matyti, kad tokios faktinės galimybės nutraukti sutartį nebuvo, kaip ir pardavėjo ar tiekėjo pareigos laiku pranešti apie kainos padidinimą, kad vartotojas galėtų apsvarstyti galimas alternatyvas. Atvirkščiai, dujų rinkos liberalizavimas dar nebuvo pažengęs pakankamai toli ir nebuvo kitos dujų įmonės, kuri būtų galėjusi vietoje atsakovės aprūpinti dujomis galutinį vartotoją. Be to, pagal *AVBGasV* reikalavimus kainų padidinimas įsigaliodavo iš karto apie jį pranešus, todėl ne tik nebuvo direktyvoje numatyto vartotojui suteikiamo apsvarstymo laikotarpio, bet ir galimybės laiku atsisakyti sutarties, kad kainų padidinimas, net ir trumpą laikotarpį iki galimo sutarties nutraukimo, nebūtų taikomas.

86. Todėl remiantis aplinkybe, kad pardavėjas ar tiekėjas turi teisę keisti neterminuotos sutarties sąlygas ir be pakankamos priežasties, mano manymu, taip pat negalima daryti išvados, jog nėra pažeidimo, kai sutarties pakeitimas, kaip antai kainų padidinimas, grindžiamas sąlyga, kuria pažeidžiamas skaidrumo reikalavimas. Atvirkščiai, turime dvi situacijas, kurios viena nuo kitos skiriasi. Teisės keisti neterminuotos sutarties sąlygas, pirmiausia teisės didinti anksčiau sutartą kainą, atveju jau turi būti sudaryta sutartis, kuri vien pritaikoma atsižvelgiant į ilgainiui pasikeitusias aplinkybes. Tačiau skaidrumo reikalavimas pirmiausia susijęs ir su vartotojo pasirinkimo laisve, kurią, atsižvelgiant į išdėstytus samprotavimus, siekiama užtikrinti nustatant tam tikras teisės normas, saugančias nuo

58 — Sprendimas *Invitel* (minėtas 52 išnašoje, 24 punktas); taip mano ir J. Rochfeld „Clauses abusives, Liste réglémentaire noire et grise“, *Revue trimestrielle de droit civil*, 2009, p. 383.

nesąžiningumo, todėl leidžiančias įsigyti prekių ir naudotis paslaugomis taip pat kitose valstybėse narėse, ir taip laipsniškai sukurti bendrą vidaus rinką. Vadinasi, skaidrumo reikalavimas pirmiausia yra susijęs su sutarties sudarymo momentu. Juk paprastai vartotojas, norėdamas įsitikinti įvairių pasiūlymų kokybe, išsamiai tikrins būtent sutarties keitimo sąlygas. Atsižvelgiant į tai reikia aiškinti ir specialią nuostatą dėl neterminuotų sutarčių, esančią Direktyvos 93/13 priedo 2 dalies b punkto antrame sakinyje. Jei priimant nagrinėjamą direktyvą buvo leidžiama keisti sutartį tik neterminuotų sutarčių atveju ir tik atsižvelgiant į ten nurodytas kitas sąlygas, galima daryti išvadą, kad kitų sutarčių rūšių atveju tokia praktika neleistina. Tai atitinka ir Teisingumo Teismo samprotavimus Sprendime *Invitel*, kuriuose aiškiai pripažįstama, kad vartotojas turi turėti galimybę numatyti su paslaugos teikimu susijusias išlaidas [59].

87. Taigi darytina išvada, kad neaiški sutarties sąlyga patenka į priedo, susijusio su 3 straipsnio 3 dalimi, sąrašą taip pat tada, kai vartotojas turi teisę nutraukti sutartį.

ii) Teisminės kontrolės galimybė

88. Skaidrumo reikalavimo pažeidimo, pirmiausia neskaidrios sutarties sąlygos dėl kainų keitimo, taip pat negalima kompensuoti tuo, kad pagal nacionalinę teisės sistemą vartotojas turi galimybę kreiptis į teismą, kad šis persvarstytų kainų padidinimą. Tai prieštarautų Direktyvos 93/13 5 straipsnyje esančiam vertinimui, pagal kurį visi neaiškumai turi būti aiškinami tokios nuostatos autoriaus nenaudai. Juk tokiu atveju vartotojui būtų užkraunama proceso eigos, kurios jis negali prognozuoti, rizika ir su tuo susijusios bylinėjimosi išlaidos. Tačiau veiksminga vartotojo apsauga gali būti užtikrinama tik tada, kai jis, remdamasis sutarties nuostatomis, pats gali patikrinti kainų padidinimo teisėtumą.

iii) Galutinis vertinimas

89. Taikant nurodytą išaiškinimą nėra taip, kad pirmiausia pardavėjas ar tiekėjas netenka savo teisių. Atvirkščiai, neterminuotos sutarties atveju jis gali įprasta tvarka nutraukti sutartį, jei nenori būti jos saistomas. Nors tiesa, kad sutarties nutraukimo terminų laikotarpiu ir laikotarpiu, kai sutartis dar galioja, prireikus jis pats turi finansuoti padidėjusias kainas, pavyzdžiui, dėl padidėjusių išlaidų tiekėjams, tai yra rizika, kuri pagal Direktyvos 93/13 reikalavimus turi tekti jam pačiam. Tai nėra neteisinga visų pirma dėl to, kad šias pasekmes sukėlė jis pats, numatydamas neskaidrias bendrąsias tiekimo sąlygas.

90. Atsižvelgiant į tai, pirmiausia nėra svarbus nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nurodytas argumentas, kad *AVBGasV* jau buvo žinomas direktyvos priėmimo momentu, todėl darytina išvada, kad direktyva jam neturi poveikio [60]. Tokiomis aplinkybėmis negalima pamiršti, kad Direktyvos 93/13 įsigaliojimo momentu tik nedaugelyje valstybių narių, pavyzdžiui, Vokietijoje, Nyderlanduose ir Portugalijoje, jau buvo įstatymų, išsamiai reglamentuojančių nesąžiningas sutarties sąlygas, tačiau kitose, kaip antai Airijoje, Italijoje ar Belgijoje, nebuvo jokio reguliavimo arba jis buvo tik ribotas, todėl buvo akivaizdu, kad dėl Direktyvos 93/13 valstybės narės iš dalies turės pakeisti nemažai nacionalinės teisės aktų [61].

91. Vadinasi, darytina tarpinė išvada, kad tai, jog vartotojas laiku informuojamas apie kainų padidinimą, kurio pagrindas yra neskaidri sutarties sąlyga, arba tai, kad jis turi galimybę kreiptis į teismą dėl tokio kainų padidinimo kontrolės ir (arba) jam suteikiama teisė nutraukti sutartį, nepanaikina Direktyvos 93/13 5 straipsnyje nustatyto skaidrumo reikalavimo pažeidimo net ir tada, kai kalbama apie neterminuotas sutartis.

59 — 51 išnašoje minėto sprendimo 28 punktas; žr. taip pat S. Vigneron-Maggio-Aprile (ten pat, minėtas 35 išnašoje, p. 158), kuris aiškiai nurodo, kad būtina galimybė iš anksto patikrinti ir palyginti.

60 — Žr. šios išvados 30 punktą.

61 — Žr. 23 išnašoje minėtos Komisijos ataskaitos COM(2000) 248 galutinis, IV skyriaus „Kitos pastabos“ a punktą.

5. Ginčijamos sutarties sąlygos dėl kainų keitimo kontrolė, atsižvelgiant į Direktyvos 2003/55 3 straipsnio 3 dalyje numatytą skaidrumo sąlygą ir pirmiausia į A priedą

92. Pirma išdėstyti samprotavimai taip pat taikomi tiek, kiek tai susiję su Direktyvos 2003/55 3 straipsnio 3 dalyje įtvirtintu skaidrumo reikalavimu.

93. A priedo a punkto paskutinės pastraipos tekste aiškiai nurodyta, kad sutarties sąlygos turi būti ne tik teisingos, bet ir žinomos iš anksto. Šiuo reikalavimu, kaip ir Direktyvos 93/13 atveju, atsižvelgiama į būtiną liberalios ir konkurencijai atviros gamtinių dujų vidaus rinkos sąlygą – galimybę dar prieš sudarant sutartį objektyviai palyginti pasiūlymus, ir tai matyti taip pat iš d punkto, kuris taikomas buitiniams vartotojams, reikalavimų. Pagal priedo c punktą pirmiausia reikalaujama, kad jau tuo laiko momentu būtų pateikta skaidri informacija apie taikomas kainas ir tarifus.

94. Be to, A priedo b punktas, kaip ir Direktyvos 93/13 priedo, susijusio su 3 straipsniu, 2 dalies b punktas, taikomas neterminuotoms sutartims – o dujų tiekimo sutartys paprastai tokios ir yra. Atsižvelgiant į tokį direktyvos leidėjo daromą skirtumą, skaidrumo reikalavimo pažeidimo, ypač dėl teisės keisti kainas, negalima kompensuoti kliento teise nutraukti sutartį ir (arba) galimybe kreiptis į teismą dėl peržiūros, ir šiuo atveju priešinga išvada būtų dar mažiau pagrįsta nei Direktyvos 93/13 taikymo atveju. Todėl, kad nesikartočiau, remsiuosi atitinkamais savo samprotavimais dėl Direktyvoje 93/13 nustatyto skaidrumo reikalavimo apimties [62].

95. Tačiau juk pirmiausia taikant A priedo b punktą reikia preziumuoti, kad turi būti ne tik faktinė galimybė nutraukti sutartį, bet ir galimybė dujas pirkti iš kitų, galbūt pigesnes dujas siūlančių tiekėjų. Tokiomis aplinkybėmis ypač svarbi Direktyvos 2003/55 3 straipsnio 3 dalis, kurioje valstybės narės įpareigojamos imtis priemonių, kad apsaugotų vartotojus nuo dujų atjungimo. Tačiau būtent tokia atjungimo situacija susidarytų tada, kai kainų padidinimo atveju vartotojams būtų nurodoma iš tiesų neegzistuojanti galimybė atsisakyti sutarties ir (arba) galimybė pasirinkti kitą tiekėją, nors faktiškai jos nebūtų. Atvirkščiai, tokiu atveju tiekimo įmonė galėtų didinti kainas, kurių padidinimo teisėtumo vartotojas negali patikrinti, tačiau, nesant kitos dujų tiekimo galimybės, jis negalėtų tam pasipriešinti.

96. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, matyti, kad Direktyvos 2003/55 3 straipsnio 3 dalyje nustatyto skaidrumo reikalavimo pažeidimo nekompensuoja ir nepašalina tai, kad vartotojui laiku pranešama apie kainų padidinimą, kurio pagrindas yra neskaidri sutarties sąlyga, arba jam suteikiama galimybė kreiptis į teismą dėl kainų padidinimo kontrolės ir (arba) nutraukti sutartį ar jos atsisakyti.

6. Apibendrinimas

97. Todėl į antrąjį prejudicinį klausimą siūlau atsakyti taip: Direktyvos 93/13 5 straipsnyje ir Direktyvos 2003/55 3 straipsnio 3 dalyje, siejamoje su A priedu, nustatyto skaidrumo reikalavimo pažeidimų negali kompensuoti nei tai, kad pardavėjas ar tiekėjas vartotojams laiku praneša apie kainų padidinimą, nei tai, kad vartotojas gali nutraukti sutartį arba kreiptis į teismą dėl kainų padidinimo kontrolės.

C – *Dėl galimybės apriboti teismo sprendimo veikimą laiko atžvilgiu*

98. Galiausiai reikia išnagrinėti atsakovės ir Vokietijos vyriausybės prašymą apriboti teismo sprendimo veikimą: atsakovė prašo teismo sprendimo veikimą apriboti 20 mėnesių laikotarpiu po sprendimo priėmimo, o Vokietijos vyriausybė – taikyti sprendimą tik sutartiniams santykiams, atsiradusiems po sprendimo priėmimo.

62 — Žr. šios išvados 69 ir 70 punktus.

99. Šiuo klausimu reikia nurodyti, kad Teisingumo Teismas 2007 m. kovo 6 d. Sprendime *Meilicke*, be kita ko, patvirtino savo nusistovėjusią praktiką, pagal kurią jo prejudiciniai sprendimai galioja atgaline data nuo aiškinamos Bendrijos teisės normos įsigaliojimo momento, nes Teisingumo Teismas išaiškina ir patikslina šios normos prasmę ir apimtį, kaip ji turi arba turėjo būti suprantama ir taikoma nuo jos įsigaliojimo momento. Be to, Teisingumo Teismas šiame sprendime dar kartą nurodė, kad tik išimtiniais atvejais, atsižvelgiant į bendrąjį teisinio saugumo principą, sprendimo veikimas laiko atžvilgiu gali būti apribotas tada, kai kitaip galėtų būti ginčijami gera valia pradėti teisiniai santykiai [63].

100. Kokiomis sąlygomis būtų galima pagrįsti tokią prielaidą, matyti iš ankstesnės Teisingumo Teismo praktikos, pagal kurią toks apribojimas galimas tik tada, kai tenkinami du esminiai kriterijai, t. y. suinteresuotųjų asmenų gera valia ir didelių sunkumų rizika valstybei [64]. Šiuo atveju, mano manymu, abi sąlygos nėra tenkinamos. Tokiomis aplinkybėmis reikia atsižvelgti į tai, kad atsakovė yra privačiai ūkinę veiklą vykdanti įmonė, nors galbūt didelę jos dalį ir valdo valstybė. Todėl negalima daryti prielaidos dėl pirma nurodytos didelių sunkumų rizikos. Juo labiau kad nuo to laiko *AVBGasV* buvo pakeistas kitomis įstatymų normomis, taigi jau vien todėl nėra poreikio apriboti teismo sprendimo veikimą laiko atžvilgiu, nes taip jis taptų iš viso neveiksmingas. Be to, neaišku, kiek abi sutarties šalys galėjo susitarti gera valia numatyti teisę didinti kainas. Gali būti, kad atsakovė tikėjosi, jog padidinti kainas galės ir nesant specialių sutarties sąlygų. Tačiau, atsižvelgiant į išsamiai išnagrinėtą Direktyvos 93/13 5 straipsnio reikalavimą, kad, kilus abejonių, visi neaiškumai aiškinami vartotojo naudai [65], tokie jos lūkesčiai neturėtų būti saugotini.

101. Todėl sprendimo veikimas neturi būti apribotas.

VII – Išvada

102. Atsižvelgdama į tai, kas buvo išdėstyta, siūlau Teisingumo Teismui į *Bundesgerichtshof* pateiktus prejudicinius klausimus atsakyti taip:

1. 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais 1 straipsnio 2 dalis turi būti aiškinama taip, kad „įstatymų ar kitų teisės aktų privalomosios nuostatos“, kaip tai suprantama pagal šią nuostatą, yra tik tokios nuostatos, kurios pagal įstatymus susijusios su asmenų grupe, kuriai priklauso sutarties šalys, ir su jų ketinama sudaryti sutarties rūšimi, ir nesvarbu, ar šios teisės nuostatos sutarties šalims yra imperatyvios, ar dispozityvios.

2. Laikoma, kad Direktyvos 93/13 3 ir 5 straipsniuose, siejamuose su šios direktyvos priedo, susijusio su 3 straipsnio 3 dalimi, 1 dalies j punktu ir 2 dalies b punkto antru sakiniu, bei 2003 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2003/55/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinančios Direktyvą 98/30/EB, 3 straipsnio 3 dalyje, siejamoje su A priedo b punktu ir (arba) c punktu, nustatytas skaidrumo reikalavimas pažeidžiamas ir tada, kai užtikrinama, kad dujų tiekimo įmonė, laikydamasi tinkamo termino, savo klientams iš anksto praneš apie bet kokį kainų padidinimą, o klientai turės teisę nutraukti sutartį, jei nesutiks su pakeistomis sąlygomis, apie kurias jiems pranešta.

63 — 2007 m. kovo 6 d. Sprendimas *Meilicke ir kt.* (C-292/04, Rink. p. I-1835, 34 ir paskesni punktai).

64 — 1994 m. rugsėjo 28 d. Sprendimas *Vroege* (C-57/93, Rink. I-04541, 21 punktas), 2000 m. spalio 12 d. Sprendimas *Cooke* (C-372/98, Rink. p. I-8683, 42 punktas), 2006 m. sausio 10 d. Sprendimas *Skov* (C-402/03, Rink. p. I-199, 51 punktas), 2006 m. kovo 30 d. Sprendimas *Uudenkaupungin kaupunki* (C-184/04, Rink. p. I-3039, 55 punktas), 2006 m. spalio 5 d. Sprendimas *Nádasdi* (C-290/05, Rink. p. I-10115, 63 punktas) ir 2007 m. sausio 18 d. Sprendimas *Brzeziński* (C-313/05, Rink. p. I-513, 56 punktas).

65 — Žr. šios išvados 80 ir 81 punktus.